БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ИЮНЬ 12 СРЕДА № 138 (5542).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Н. С. Хрущевтуң Гарольд Вильсон-биле беседазы

ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң чалаанын ёзугаар Москвада чедип келген Англияның лейбористиг партиязының баштыңы Гарольд Вильсонну СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев июньнуң 10-да Кремльге хүлээп алган.

Н. С. Хрущев биле Гарольд Вильсоннуң аразында делегейниң амгы байдалының айтырыгларының талазы-биле, а ол ышкаш ийи талаларны сонуургадып турар өске-даа айтырыгларның талазы-биле найыралдыг беседа болган.

Англияның лейбористиг партиязының баштыңы-биле кады беседага лейбористиг партияның көскү ажылдакчызы Патрик Гордон-Уоркер, парламент кежигүнү Дж. Слейтер, лейбористиг партияның күүскомунуң улустар аразының киллизиниң удуртукчузу Дэвид Эннэлз олар бар турган.

Беседага ССРЭ-ниң даштыны херектер министри А. А. Громыко киришкен.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр

Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыгны Совет Эвилелиниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның төлээлекчилериниң киржилгези-биле бо чылдың июльдуң ортанда Москвага чугаалажып көөрүн катап эгелээр дугайында дугуржуушкун ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтун, АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң болгаш Великобританияның премьер-министри Г. Макмилланның аразынга чедип алдыңган.

(СЭТА).

Совет-индий садыг дугуржулгазы

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Совет Эвилели биле Индияның аразынга үр хуусаалыг (1964 — 1968 чылларда) чаа садыг дугуржулгазынга июнь 10-да Москвага ат салган. Ийи чурттарның аразынга чыл бүрүде бараан саарылгазы ол үеде 400 миллион рубль чедер апаар. Ол болза 1962 чылда совет-индий бараан саарылгазындан ийи катап хөй болуп турар.

Өөренир, пропагандалаар болгаш организастаар

Совет кижилер СЭКП ТК-ның ам болур Пленумун күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг кедүрлүүшкүнбиле уткуп турар. Пленум коммунизмниң калбак тургузуушкунунуң үезинде идеология ажылдарының соорулгаларын чугаалажып көөр. Бо дээрге ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң, массаларның идейлиг чоруун болгаш чогаадыкчы идепкейин бедидер дугайында партияның, оон Төп Комитединиң ленинчи сагыш салыышкынының чаа херечизи-дир.

Коммунизмниң калбак тургузуушкунунуң үези, амгы үеде ышкаш идеология ажылдарының талазы-биле улуг хемчээлдиг, ханы утка-шынарлыг сорулгалар бистиң партиявыстың мурнунга кажан-даа турып көрбээн. XXII съездинин хүлээп алганы СЭКП-ниң Программазында айтып турары болза: **«Амгы үе-чадада идеологтуг ажылда кол үүл болза бедик идейлиг болгаш коммунизмге бердинген болурунуң ёзузунга, күш-ажылды болгаш ниитиниң ажыл-агыйын коммунистиг ёзу-биле көөрүнге бүгү ажылчы чоннарны кижизидери, буржуаз үзелдерниң болгаш чаңчылдарның артынчыларын бүрүн ажып эртери, кижини бүгү талабиле таарыштыр кижизидип сайзырадыры, угаан-бодал культуразының ёзулуг байлаан тургузары болур деп партия санап турар. Өзүп орар салгакчыларны кижизидерин онза ужур-дузалыг деп партия көрүп турар».**

Чурттун экономиказын удуртуруп чаартыр талазы-биле бистин партиявыс ёзулуг революстуг хемчегларны боттандырган. Партия идеологтуг ажылдың амыдыралынга эргилдени база-ла революстуг ёзу-биле боттандырып, шээжилээр, өттүнер, барымдаа чок куруг бадыткалдар кылыр чоруктарны оон хоора соккаш, узуткаан.

Партияның массалар-биле ханы харылзаазы, оон-биле доктаамал сүмележири: дуржулганы түүнеп база калбаа-биле нептередир, массаларның чогаадыкчы ажылын хөгжүдери ленинчи норма-чижектериниң ең чугула хевири болур. Идеологтуг бүгү ажылдарны улам ынай экижидер талазы-биле ажылчы чоннарның — коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бодалдарын болгаш саналдарын бижээн хөй санныг чагаалар партия органнарынга, солуннар редакцияларынга кээп турар.

Бистиң амыдыралывыстың чаа байдалдары, совет кижилериниң эртем-билииниң деңнелиниң хемчеп четпес өзүлдези, политиктиг литератураларның, хөй санныг тиражы, ном үндүрүлгези, радио, телевидениениң ажыл-чорудулгазы — бо бүгү болза идеологтуг ажылдарның хевирлеринге чаа негелделерни тургузуп келген.

Ажылчы чоннарны кижизидеринге чугула рольду политиктиг чырыдыышкын ойнап турар. **Эрткен өөредилге чылында белгүмнерге, политшколаларга, семинарларга 23 миллион ажыг кижи өөренип турган. Миллион-миллион коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер марксисчи-ленинчи теорияны бот-өөредилге-биле шиңгээдип ап турар. СЭКП-ниң Программазын, партияның XXII съездизиниң документилерин, СЭКП ТК-ның март болгаш ноябрь Пленумнарының шиитпирлерин калбак массаларның өөренген чоруу партияның болгаш чурттуң идейлиг амыдыралын хемчеп четпези-биле байлакшыткан. Политиктиг чырыдыышкынның системазында 1 миллион 160 муң хире пропагандистер ажылдап турар.**

СЭКП-ниң Программазын — коммунистиг тургузуушкунуун улуг Программазын, чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң бо кайгамчык документизин коммунист бүрүзү, база ажылчы чоннарның калбак массалары ханызы-биле өөренген, эки билген

„Правданың" мурнуку үүлү.

турарынче партия организация бүрүзүнүн, пропагандистиниң бүгү армиязының күжениишкинин угландырган турар ужурлуг. Партияның Программазын, XXII съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин өөренири коммунистиг тургузуушкунуун практиказы-биле ханы холбаалыг, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга массаларны чепсеглээн турар ужурлуг.

Пропаганданың дээштиин үүнүнбиле тодарадырыл, пропагандистин ажылын үүнүн-биле үнелээрил? Ажылчыннарның ортузунга революстуг теорияны пропагандалаарының амыдыралчы ужур-дузазын демдеглээш, В. И. Ленин болдунуң баштайгы ажылдарының бирээзи «Улустуң өннүктери» деп үүл, олар социалдемократтарга удур канчаар демисежип турарыл?» деп номунга: **«теоретиктиг болгаш практиктиг ажыл каттышкан, чаңгыс ажыл болур»** деп айыткан. Бо дээрге: **өөренир, пропагандалаар, организастаар** дээни ол.

Коммунистиг теорияның болгаш коммунистиг практиканың чаңгыс эви, сөстүң болгаш ажыл-херектиң чаңгыс эви—ленинчи бо принцип болза партияның идеологтуг ажылдарының үндезини болур. **«Коммунизм тургузуушкунунга кол үүл болза материал-техниктиг баазаны тургузары болур. Оон өске, эң чугула талазы база бар—ол дээрге ниитилелге күш-ажылды, бодунуң хүлээлгезин коммунистиг ёзу-биле көөр чаа кижини кижизидери болур. Бо болза бүгү партияның шудургу, могаг чок ажылдаарын негеп турар»** деп Н. С. Хрущев чугаалаан. Коммунизмниң идеяларының үүгле пропагандалакчылары болур эвес, харын-даа ол идеяларны амыдыралга боттандырары дээш демиселге массаларнын дайынчы организакчылары болуру — ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды чорударын партияның бүзүреп кааны ол активтерниң бедик хүлээлгези бо-дур.

Чамдык партийжи ажылдакчылар политиктиг чырыдыышкынның системазын үүгле чогуур санныг бөлгүмнер болгаш семинарларга кылдыр көөрүн үргүлчүлевишаан турар. Бөлгүмнер тургузар чорук массаларның политиктиг кижизидилгезинге элээн рольду ойнап турар болбайн аан. Ынчалза-да политиктиг өөредилгени шак ынчаар кызыы көөр чорук партия организацияларының мөөннеп, байдыып алган хевирлериниң болгаш аргаларының улуг арсеналын чегейлеринге чедирип турарын амыдырал көргүзүп турар. Ындыг болган төлээде политиктиг болгаш бүдүрүлге-техниктиг өөредилгени, янзы-бүрү лекторийлерни, теоретиктиг конференцияларны, диспуттарны, айтыыглар болгаш харылар кежээлерин аңгы-аңгы кылбайн, а бот-бодунга холбаалыг кылдыр чорударының эргежок чугулазының дугайында айтырыгны тургузуп турар эштер мырыңай шынныг болуп турар.

Марксизм-ленинизмни бот-өөредилге-биле өөрениринiң ролю чаа байдалдарда хамыктың мурнунда кончуг өскен. Ынчалза-да политиктиг билиглерни шиңгээдип алырының ол кол хевиринче чамдык партия комитеттери ең-не эвээш кичээнгей салып турар.

Политиктиг бот-өөредилгени өөредилгениң организастаашкын херээ чок шак ындыг хевири кылдыр көөр үзел-бодалды чок кылыр херек. Харын-даа дуржулгалыг пропагандистерниң, консультантыларның контролю, дузаламчызы, дөмей айтыыглаларны өөренип турар кижилерни катыштырып турар теоретиктиг конференцияларны, семинарларны эрттирер чорук—ол бүгү үүлдер партия комитеттериниң кичээнгейинин төвүнге турар ужурлуг. Бот-өөредилге—аная-ла боду болу бээр үүл эвес, а политиктиг чырыдыышкынны организастаарының ең-не бедик хевири-дир. **«Марксисчи-ленинчи теорияны шиңгээдип алырын, бодунуң идейлиг деңнелин бедидерин, коммунистиг ниитилелдиң кижизин хевирлээринге болгаш кижизиделинге идиглиг болурун»** партия кежигүнүнге хүлээдип турар СЭКП Уставының негелделерин манаа барымдаалаар херек.

Идеология ажылдакчыларының Москвага, Ленинградка, Киевке, Тбилисиге, Минскиге, Ригага, Ташкентиге, Новосибирскиге болгаш өскедаа элээн каш хоорайларга чоокта чаа болуп эрткилээн зона аайының чөвүлел хуралдарынга ажылчы чоннарның политиктиг чырыдыышкынының айтырыгларынга улуг кичээнгейни салган турган. Таджикистанның ең улуг тудуунга—Нурек ГЭС-инге—пропагандисчи ажылдың солун дуржулгазын чер казыкчыларының бригадириниң дузалакчызы А. Амосов Ортаакы Азияның республикаларының идеология ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилеринге чугаалаан. Тудугнун эгезинден бээр аная тускай эртеми чок хөй-хөй кижилер четкилеп келгилээн. Тудугнун кедергей улуг ужурдузалыг болуп турарын чаа келген кижилернин медереп билиринге, мергежилди дүрген шиңгээдип алырынга пропагандистер болгаш агитаторлар дузалаан. Аныяк тудугжуларның мергежилдерни шиңгээдип алырынга хөй-хөй пропагандистер боттары-биле дузалажып, күш-ажылды чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге оларны кижизидип турганнар.

Ынчалза-даа пропагандистер боттарының чугаалаан өөстери дыңнакчыларның үүгле бодалынга эвес, харын-даа оларның үүректеринге четсин, оларның эгелекчи чоруун хайныктырын дээрзиниң дугайында сагыш салбайн, боттарының белеткеп алган конспектилериниң аная номчукчулары болуп турар, солун эвес шак ындыг кичээлдерлиг бөлгүмнер ам-даа бар болуп турар. Ук заводта план күүсеттинин турар бе, рационализаторлар хөй бе, дыңнакчылар боттары канчаар ажылдап турарыл, оларның сонуургалдары кандыгыл, кижилер кандыг байдалдарда чурттап, дыштанылгазын канчаар эрттирип турарыл дээрзин шак ындыг пропагандистер эптиле херекке албайын турар. Партийжи ажылдакчылар, ажыл-агый удуртукчулары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары пропагандистер болуп ажылдаан турары, кончуг чугула. Шак ынчаар көөр чорук политиктиг удуртулганың болгаш массалар-биле ажылдың ленинчи принциптеринге дүгжүп турар. Партия, совет, ажылагый удуртукчулары болгаш өскедаа удуртукчулар ажылчы чоннар коллективтериниң идейлиг болгаш политиктиг байдалын бүдүрүлге планнарын күүседириндеп эвээш эвес чергези-биле харылап турар деп, Куйбышев болгаш Минск областларының партия организацияларында идеология ажылының айтыыгларының талазы-биле бодунуң шиитпирлеринге партияның Төп Комитединин онзалап демдеглээни таварылга эвес.

Мораль-идеология талазы-биле чидириглер ниитилелге бүдүрүлгеге үрей кылыр чоруктардан артык карылгалыг болур деп, партия өөредип турар. Ынчангаш партия организациялары болза боттарының идей-политиктиг ажылы ең-не дээштиг, сайзырангай болгаш СЭКП-ниң XXII съездизиниң салганы, коммунистиг ниитилелдиң кижизин кижизиделинин ол төөгүлүг сорулгаларынга дүүшкен турзун дээш, ам-даа эвээш эвес үүлдерни кылыр ужурлуг.

Хову-Аксындан медээлер

Бистиң корреспондент пунктувустуң дыңнатканы:

Танды-Ууланың эдектеринде кобальт комбинадының үлетпүр бүдүрүлгелериниң комплексизи өзүп, Хову-Аксы суурда чаа-чаа чуртталга бажыңнары бедип үнүп турар. Геологтар болгаш дагжы ажылчыннар шинчилел ажылдарын үргүлчүлевишаан, ажыктыг чиг-эттин курлавырларын улам көвүдедир талазы-биле чедиишкинниг ажылдап турарлар. Дыка хөй бригадаларын болгаш тудуг ажылчыннарының кызымаккай күш-ажылын манаа демдеглээри чугула. Чижээ, чугай өртедир чернин тудуунда ажылдап турар М. Чертыгашевке удуртқан комплексиг бригаданың кежигүннери кол корпустуң тудуунда — В. Шаталовтуң бригадазы, чуртталга тудуунда — В. Ереминниң бызаңчылар бригадазы, К. Шавриннiң дашчылар бригадазы май айда социалистиг чарышка дээре көргүзүглерни чедип алганнар. Өрүмнекчилериниң болгаш дагжы цехтиң ажылчыннарының аразында өрүмнекчи И. Шестов, алагаш кадакчызы И. Спирин, слесарь Д. Белоруков, өрүмнекчи ээлчег мастери В. Зайченко, өрүмнекчи кол ажылчын М. Турищев, өрүмнекчи А. Бабкин база өскелер-даа шылгараанар.

Ындыг мурнакчыларның дуржулгазын нептередири, чарыштыг улам ынай калбартыры, күш-ажылды организастаарын үндезини-биле экижидери онза чугула тудугнун тудугжулар коллективинге хожудашкынныг чорукту ажып эртеринге дузалаар, экономиктиг районнуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң санында кирер арганы бээр болгай. Амдыызында мында тудуг ажылдары дыка оожум темпбиле чоруттунуп, чамдыкта шынар талазы-биле багай болуп турар. Тудуг эргелели керээ чарган организациялар-биле кады май айның планын үүгле 59,6 хуу күүсеткен. Оон чылдагааны, үүнүн-даа мурнунда, күш-ажылдың организастаашкыны болгаш тудуг материалдары-биле хандырылга багай, тудуг материалдары бүдүрүп турар участоктуң коллективи-биле тудугжуларның болгаш монтажчыларның чогуур ажыл-херекчи харылзаазының кошкаанда болуп турар.

Чоокта чаа тудугнун «Комсомолчу прожекторунуң» рейди бригадазы тудуг материалдарын канчаар кадагалап болгаш ажыглап турарын хынап көрген. «Прожекторнуң» херелдери ажыл-агыйжы эвес хөй фактыларны сойгалапкан. Тудуг материалдары бүдүрер участокта он-он тонна цементиниң ажыглаар аажок үрелген чытканы тывылган. Ол участоктуң начальниги эш Сидоренко бүгү бурууну мурнунда турган удуртукчуларже чая каарын оралдашкан, хамык ужурында база-ла эвес. Тудугга чугула үнелиг ол чиг-эт болза ону дүжүреринiң болгаш кадагалаарының дүрүмнерин сагыыаанындан мырыңай чоокку хүннерде үрелген. Комсомолчу активчилер № 1 участокка (начальниги эш Мерцалов) чеде бергеш, ында-мында чер санай октагылапкан арматураның кап демирлерин, трактторга ыя бастырыглааш довурак-биле сонга болгаш эжик блоктары, дилгенняш материалдарының чыдып турарын илереткеннер. № 2 участокта (начальниги эш Москалев) курган штукатураларны камчок кадагалап турар.

«Комсомолчу прожектор» штабы рейдиниң түүнелин үндүргеш, илереттинген четпестерниң дугайын тудуг эргелелиниң удуртукчуларынга, партия болгаш профэвилел организацияларынга дыңнадып, материалдарны кадагалаарының болгаш ажыглаарының талазы-биле айыттынган чазыларны чайладырын база ындыг чүүлдерни моон соңгаар болдурбазын участок начальниктеринге сүмелээн. Ол рейдини бригаданың кежигүнү ийиги участоктуң ажылчыны А. Глухов, хыналданың түннелилиндерин үндүрүп турда чүве чугаалааш, мынча дээн: «Тудуг материалдарын чарыгдап турарында шынгыы четпестерни бис илередип тыптывыс, оларны бис боттарывыс участоктарның удуртуучулары-биле кады чайладыр ужурлуг бис. Ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле комсомолчулар эптежип шыдавас!». Дузалаар ажыл-агый бүдүрүлгелериниң комбинадының ажылчыны Н. Абдрейкин, «прожектор» штабының начальниги слесарь А. Стребков болгаш өске-даа комсомолчулар аная ону деткээннер. Аныяктарның инициативазы бүгү участоктарга калбак деткимчени алыр, а күрүнеге когарал чедирген буруулугларга материалдыг харыысалганы хүлээдир ужурлуг. Тудуг эргелелиниң начальниги эш Пересыпкинниң камчок чорук болгаш үрей кылыышкыннарны кыдыра көрүп келген.

Ажылчыннарның күш-ажылын, оларны материалдар-биле хандырарын, механизацияның дериглерин ажыглаарын участок начальниктери эштер Мерцалов, Москалев, Сидоренко олар угаазылалдыг планнаар, дээре организастаар ужурлуглар.

Партия комитеди (секретары эш Кленов) партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдарны күштелдирер талазы-биле май 17-де болган партия хуралының айыткан хемчегларинин күүселдезин чедип алыр, оларга дааскан ажыл-херектеринге тудугнун удуртукчу кадрларының харыысалгазын бедидер, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга төлептиг ужуражыр төлээде, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алырынче коллективтин бүгү күүнүн мобилизастаар хүлээлгелиг.

«Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда Михаил Чертыгашевтиң удуртқан бригадазы май айның бүдүрүлге планын 118 хуу күүсеткен. Ол бригаданың кежигүннери СЭКП ТК-ның Пленумунга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле ажылдың темпизин дүргедедип турар. Ам үеде ол бригада чугай кылыр заводтуң тудуунда чедиишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: М. Чертыгашев (солагай талазында) болгаш Иргит Сюрюн.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Алдан-Маадырдан дыңнатканы

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбыры бо чылын 13.000 баш хойну кыргыыр ужурлуг. Алдан-маадыржылар кыргылдага багай эвес белететкенген. Ам кыргылда пунктузунда 3500 баш кыргыттынган. Кадарчы О. Оюн-оолдуң ажаап турары 600 баш иртиниң баш бүрүзү-ле 4 кг дүктү берген. Кыргыкчылар О. Чаңгыс-Карыш, Д. Монгуш хүнде 25 — 30 хойну кыргып, хүн нормазын 150 хуу күүсеткеннер.

Салбырның 8 кыргыкчызы Ак-Хемде 2500 баш өскүнү хол хачызы-биле кыргын, 658 кг дүктү кыргаан. Күрүнеге шупту 1007 кг өскү дүгү дужаар планныг. Ам 667 килограммны саткан. Малчын О. Быштак-оолдуң кадарган өскүзүнден эвээш эвес чөөктү кыргыш турар.

* * *

СУГГАРЫКЧЫЛАР

Салбырның хову бригадазында суггарыкчыларның 5 звенозун турган. Олар Алаштың эрги, чаа бугаларының унун аштааш, элбек сугну шөлче бадырган. Суггарыкчылар каш хонукта 250 гектар кызыл-тастын баштайгы суггарылгазын доосканнар. Звеноларның иштинден О. Куртугбай, О. Сыгыр-оол, С. Кенгей-оол олар мурнакчы ажылдап турар.

Совхозка бир дыштанылга хүнү

АЖЫЛДЫҢ ТҮҮНЕЛИН ҮНДҮРБҮШААН...

Арысканның, Иштии-Хемниң болгаш өске-даа фермаларның ажылчыннары, механизаторлары автомашиналар-биле ол-бо чүктерден кээп турган. Оларның аразында аттыг келгеннер база хөй. Эр, херээжен ажылчыннар, аалчылар чыыдза-чыыдза эңдерли берген. Ында ажылчын кооперациядан аңгыда, чамдык фермалар ларёктарны база организастаан.

«Бистиң хүлээлгевис — Төрээн чуртувуска хөй тарааны, эштии, сүттү, дүктү бээри болур» деп кызыл пөсте лозунгнуг машина шыктыг шөлдүн ортузунга турупкан. Партком секретары эш Я. Доржу «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң директору эш В. Стихарёвка сөс берген.

Партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг кедүрлүүшкүн-биле ажылданнар. Совхоз тараа культураларын тарыырының планын доосканнар. Кол культура кызыл-тасты 5650 гектарга тарыыр турган, 5913 гектарга тараан. Суланы 110,7, чингетарааны 150 хууга күүсеткен. Чигир свёклазының болгаш картофельдиң планын 100 хуу күүсеттирип алган. Мал чеминиң кол культуразы—кукурузаны 2000 гектарның орнунга 2001 гектарны олурткан. Чочак-тараанын планынга удур 66 гектарны ажыр тараан.

Ол дээрге, чиик эвес сорулга. Ону чүткүлдүг кызымак күш-ажыл-биле, мурнакчы агротехниканың дузазыбиле, механизастаттынган техниканың ачызы-биле чедип алган.

Ындыг-даа болза баштайгы чедиишкиннерге оожургап болбазы билдингир. Эрте тараан участоктарда өзүп үнген бок үнүштер-биле демиселди күштелдиреринде, суггаттыг тараа культураларын, чалгаар үнген сиген шөлдерин суггарарын соңгаарладып болбас.

Бөдөө ажыл-агыйның продуктуларын бүдүрерин болгаш бүрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле совхозтуң малчыннарының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Олар бирги кварталдың түүнелинде хүлээлгедеп ажыр 235 центнер эштии күрүнеге дужааган болгаш бирги чартык чылдың хүлээлгезин күүсеткиринге бүзүрелдиглер.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Совхозтуң парткому болгаш фермаларда партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары механизаторларның, ажылчыннарның ортузунга масса-политиктиг база организасчы ажылды күштелдирген. Хову турлаглаларының төптери лозуннар, плакаттар, көргүзүг самбыралары-биле көрүштүг шиметтинген. Партком механизаторларның, агитаторларның хуралдарын эрттирген. Ховунун ажылышчиларының ортузунда социалистиг чарыш калбарган, хүн онаалгазын ажыр күүседип турган механизаторларга, ажылчыннарга шаңналдарны тыпсып турган.

Эштер А. Агбаанга болгаш П. Орешковка удуртқан механизастаттынган звенонун кежигүннери планныг сорулгаларын ажыр күүседип, эки ажылданнар. Тракторист Сундуй Шактар, хойжу бригаданың бригадири Николай Доржу, хойжу Тюлюш Төре олар Хүндүлел дептеринге киир бижиткеннер. Хүн онаалгазын ажыр күүседип турган трактористер эштер А. Моськин, Н. Неволин, В. Княжкин, Ч. Данзы-Белек, Т. Сюрюн, Н. Калдар-оол, № 2 ферманың ховутрактор бригадазының бригадири эш Чылбак база К. Болат-оол, В. Гордеев болгаш өскелер-даа өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан. Шаңнатканнарның аразында саанчылар, кадарчылар, хаван ажлакчылары, тудугжулар, бызаа ажлакчылары, чолаачылар, поварлар болгаш өскелер-даа бар.

ХҮНДҮЛҮГ АТ

Совхозтуң часкы хову ажылының түүнелдери-биле холбаштыр эрттиргеп, ажылчыннарның, механизаторларның дыштанылга хүнү-биле холбаштыр Арыг-Узуу сес чыл школазының директору Таисья Георгиевна Сартыковага Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты тыпсырының грамота-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретарының хүлээлгезин күүседип турар эш Динга тывыскан.

— База бир байырлал. Бистиң ынак башкывыска хүндүлүг атты тывысканы дээш байыр — деп, чон аразындан аныяк оол чугаалаарга, адыш часкаашкыны динмиреп үнген.

— Улус өөредилгезиниң херээнге бүгү күжүмнү, аргаларымны моон соңгаар-даа бээр мен — деп, Таисья Георгиевна улуг өөрүшкү-биле чугаалааш, Хүндүлел бижикти хүлээп алган.

Ынчангаш совхозтуң эр, херээжен ажылчыннарының дыштанылга хүнү солун-даа, хөглүг-даа эрткен.

А. ДОНГАК.

Улуг-Хем район.

Социалистиг хүлээлгелерни ыяавыла күүседир

Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартыында күрүнеге 13810 центнер сүттү, 7860 центнер эштии садар ужурлуг. Эрткен беш айларда район ниитизи-биле сүт садар планын 53,3 хуу, эт садар планын 41,1 хуу күүсеткен. Чартык чылдың төнчүзүнге чедир ам санныг хонуктар арткан. Ынчангаш чартык чылда күрүнеге эт, сүт садар планнар күүсеттинмейн базрының айтырыы тургустунуп турар.

Ажыл-агыйлардан «Найырал» совхоз (директору эш Доржулдай, партком секретары эш Хунай-оол) июнь 1-ге чедир чартык чылда сүт садар планын 79,4 хуу күүседип, дээре болуп турар. Өөлгү он хонуктарда бо ажыл-агый 151 центнер сүттү немей саткан. Жданов аттыг колхоз (даргазы Төмүр-оол, парторганизация секретары Бавуу) бо талазы-биле эң-не хожудап, планын үүгле 24 хуу күүседип турар.

Чамдык ажыл-агыйлар бүдүрген сүттүң дыка хөй кезиин иштики чарыгдалдарга ажыглап турар. «Х Улуг хурал» колхозта саттан сүттүң үүгле 39,9 хуузу, Жданов аттыг колхозта 48-ле, «Чодураа» колхозта 48,6-ла хуузу күрүнеге саттынган.

Сүт саалдазын амгы үеде өстүрериниң бир кол үүлү болза саар инектериниң кададын шын организастаары болур. Хүндүс изиг үеде саар инектер эки тоттур оттап шыдавас болганда, оларны дүне одарладыры чугула. Ынчаарда инектиң сүткүрү дыка өзер дээрзин чамдык дуржулгалар көргүскен. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң бүгү фермаларында инектиң дүнеки кададын эки организастаан. Ынчангаш инектиң сүткүрү өзүп турар. Ылангыя [illegible] кадатты организаставаан [illegible] хонукта 120 кг сүт саап[illegible] дан, кажан ону органи[illegible] 5 хонуунда 1629 ли[illegible]

Чамдык ажыл-а[illegible]ла ажылды чеди[illegible] илерээн. «ҮТКА [illegible]рал», «Улуг-Хая» [illegible] турарының фак[illegible]дарчылары инектерни дүне бөлүп алгаш, боттары удуп хонуп турганы илерээн.

Эт садар планын чамдык ажыл-агыйлар дендии багай күүседип турар. «Х Улуг хурал» колхоз (даргазы Висляев, парторганизация секретары Седии) чартык чылдың планын үүгле 8,2, «Чодураа» колхоз (даргазы Кошкар-оол, парторганизация секретары Дүмбүү) 16,4, «Күш-ажылдың хостуу» колхоз (даргазы Ануприенко, партком секретары Х. Доржу) 29,1 хуу күүсеткилээн. «ҮТКА 25 чылы» совхоз, «Х Улуг хурал» колхоз май 1-ден, «Күш-ажылдың хостуу» колхоз май 10-дан мынчага чедир күрүнеге чаңгыс килограммнан эт киирбээннер.

Эт, сүт бүдүрерин болгаш күрүзүнге садарын көвүдедир талазы-биле чыл үне мурнунга бедик хүлээлгезин диишкык ажыл-агыйларның удуртукгылыры чедир үнелевейн турарын дүн түне чижектер көргүзүп турардыр.

Т. НАМЧЫЛАК.

2 школа[illegible]ның чамдык сүт-бараан [illegible]ының ка-

Совет-индий садыг дугуржулгазы

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Совет Эвилели биле Индияның аразынга үр хуусаалыг (1964 — 1968 чылларда) чаа садыг дугуржулгазынга июнь 10-да Москвага ат салган. Ийи чурттарның аразынга чыл бүрүде бараан саарылгазы ол үеде 400 миллион рубль чедер апаар. Ол болза 1962 чылда совет-индий бараан саарылгазындан ийи катап хөй болуп турар.

Септелге ажылы эки

Хөндергей сес чыл школазының септелгези кидин түлүк чоруп турар. 700 кубометр одаар ыяшты школа чанында белеткээн болгаш септелгеге хереглээр 5000 туйбуну сөөртүп эккеп алган. Септезе чогуур 6 печканың үжү кылдынган. Ол ышкаш 2 тонна чугай белен бар.

Школаның ажыл-агыйынга адаиелериниң киржилгези эки. Одаар ыяш белеткели, школа чугайлаашкыны дээн ышкаш ажылдарны ада-иелер халас кылып берип турарлар. Ам хеп складының тудуун база кылып бээрлер.

Өөредилге мастерскаязы эрткеп чылын-на бүрүн дериттинген. Өөренiкчилериниң ажыглап болуру чогуур херекселдер ында бар. Чазанырынга мергежилдиглер өөренiкчилерде хөй. Ынчангаш класстарда үрелген парталарны уруглар боттары септээннер. Маңаа күш-ажыл башкызы Сат Манчакайның эки ажылын демдеглээр херек. Ол ышкаш школа септелгезинде мурнакчылар С. Сандан, С. Комбу, М. Кара-оол, С. Семистей оларны мактавас аргажок.

Чаа өөредилге чылында школага өөренир уругларның даңзызын база кылып доосканнар.

Чөөн-Хемчик район.

Төп пунктуда

БАЖЫҢ-АЛААК. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң малчыннары хоюн массалыг кыргыдын эгелээн. Төп пунктуда 14 хачылыг агрегаттан аңгыда, хол хачылыг 24 кижини база организастаан.

Колхоз бо чылын күрүнеге 265 центнер дүктү садар хүлээлгелиг. Ону чедиишкиннiг боттандырарынга ажыл-иш хайнығын эгелээн. Өшкүнүн кыргылдазы доозулган. баштайгы хүннерде 1740 ажыг хойну кыргаан.

Ажылдың бүдүнгүрү, продукцияның эки шынары дээш чарыш кижилерни күш-ажылче улам сорук киирип турар. Агрегатта кыргыкчылардан Оюн Өпейниң көргүзүү бо-ла тиилээн тургулаар, хүнде ол 32 — 35 хойну кыргыш турар. Ооржак Шаңмак, Кара-Сал Даңзы-Белек олар хол хачызы-биле хүнде 25 хойдан кудулатпайн турар.

Пунктуда ажылды эки организастаанындан хой коданнар аайы-биле график ёзугаар саат чок улажып турар. Малчыннарның дужүдүнден баштайгы ээлчегде 13 центнер дүктү күрүнеге дужааган.

Шалыпкын ажылдаар

Чоокта чаа Чөөн-Хемчиктин бүдүрүлге эргелелиниң бүгү ажыл-агыйларының удуртукчуларының оперативтиг чөвүлел хуралы болуп эрткен. Анда чамдык ажыл-агыйларның часкы тарылга талазы-биле ам-даа хожудап турарын, сиген болгаш тараа ажаап алышкынынга белеткел ажылдарын күштелдирерин, бирги чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар планнарны ыяавыла күүседирин чугаалашкан.

Часкы тарылганың болгаш комбайннар септелгезиниң дугайында эргелелдиң кол инженери П. Х. Балчыр-оол илеткел кылган.

Часкы хову ажылдарында чамдык эки чүүлдерни болгаш четпестерни, дүжүт ажаалдазы чорудар машиналар септелгезиниң канчаар-даа аажок ооҗум чоруп турарын илеткелчи демдеглээн.

Ындыг-даа болза эргелелдиң чамдык ажыл-агыйлары часкы тарылгага багай белеткенип, ону организас чокка, хожудаашкын-биле эгелээнинден майның 30-ге чедир эргелелдиң девискээринде 18 муң гектар ямзы-бүрү культуралар чаштынмаан турган. Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, Улуг-Хемде «Чодураа» колхозтарда, «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарда тарылга онза хожудап турар. «Чодураа» колхоз тарылга планын чүгле 56 хуу күүсеткен.

Часкы тарылганың шак мынчаар шөйдүүнүң келгениниң кол чеҗдагаанны болза күш-ажылдың организациязының багайында, техниканы багай ажыглап турарында, механизаторлар аразында полит-кижизидилгелиг ажылының кошкаанда.

Техниканың эдилелинге, ажаалгазынга хайгаарал багай. «Найырал» совхозта 1963 чылда үндүрген 6 сеялкаларны, элээн каш андазыннарны тоймаглап каапкан. Ленин аттыг колхоз чаа «Беларусьту» коргалче андарган, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бир тракторизи эзирик, трактору-биле эрикче аңдарылган ондакка таварышкан. Дыка хөй ажыл-агыйларда машиналарны кайы хамаан чок тарады октагылапкан чыткылаар, олар тоймаглаттының турар.

«Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг, Кызыл-Мажалык салбырлары тус-тус ажыл-агыйларга техниктиг ажаалга хандырылгазын багай организастаннар. Чижээ, «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбыры чүгле «Чодураа» колхозтуң база «Улуг-Хая» совхозтуң ийи салбырын техниктиг хандырылгага алганнар. Ол черлерде ийи септелге бригадаларын тургускан. Олар наряд өзүгаар ажылдап турар. Ынчангаш машиналарның үрелиишкиннерин узуткаарынга сонуургал чок. Ажыл-агыйларга эртен 9—10 шактарда чедип, кежээ 5—6 шактарда чанып кээп турарлар. Колхозта болгаш совхозтуң салбырларында тракторларның анаа турар чоруунуң хөй болуп турары таварылга эвес. «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырында байдал база-ла ындыг. Ол салбырларның эргелекчилери эштер Бахолдин болгаш Силкин олар байдалды эдип, септекчилернин ажыл төлевирин тракторларның бүдүрүкчүлүг ажылдаанындан хамаарылгалыг кылдыр тургузар ужурлуглар.

Чамдык ажыл-агыйлар часкы тарылгага агротехниканың каржы хадыышкыннарын болдуруп турганнар. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, Хайыракан салбырларынга шөлдерниң савацын аштавайн, чуга кылдыр андарын турган болгаш оларның уштары дескилей аңдартынмаан, оорганалыг, үрезиннер кыдыра чаштынган. Чүгле Арыг-Бажы салбырда 33 гектар чер брактаттынган. Ындыг чижектер «Найырал», «Тээли» совхозтарда база бар.

Улуг-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйлары пунктирлиг чажылга дээр чүве-биле шырынмаланып алгаш, кукурузаны одуруглай чаштырып турарлар. «Чыраа-Бажы» совхоз картофель олуртур машиназы бар турда-ла демир хүүрек-биле тарып олурткан. Элээн хөй ажыл-агыйларның үрезин чогунга сылдап алгаш, картофель тарыыр планны күүсеттпес дээр хөөннүг болуп турары партияның болгаш чазактың кыйгырыынга шуут дүүшпес.

Бистиң эргелелдин девискээринде суггаттыг шөлдер элбек. Ындыг-даа болза, ону оранчок четпес ажыглап турар. Эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары чүгле 5.552 ганы суггарган. Ылаңгыя «Барлык», «Шекпээр», «Найырал» совхозтарда суггарылга кошкак организастаттынган, а «Мурнакчы», «Большевик» (Барыын-Хемчик) колхозтар шуут эгелевээн.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң часкы тарылга айтырының дугайында үндүрген доктаалын күүседири-биле часкы тарылгада хожудаашкынны дарый узуткан, эргелелдиң бүгү девискээринге часкы тарылганы дүрген доозарының эргежок чугулазын илеткелчи айыткан.

Хову ажылдарының дараазындагы эәлчеглиг чугула сорулгазы дүжүт ажаалдазынга амдыгаастан хынамчалыг белеткенири болур дээрзин эш Балчыр-оол чугаалаан.

Эргелелдиң ажыл-агыйлары бо күзүн 102.400 гектар тараа культуралары, 21.400 гектар кукуруза, 1095 гектар картофель ажаап алыр. Ам келир 60 тараа комбайннарын, 75 кукуруза комбайннарын катай санаар болза бир комбайнга 240, кукуруза комбайнынга 107 га онаажыр. Дүжүттү кыска хуусаада чидириг чокка ажаап алыр төлээде, бүгү комбайннарның дүн, хүн иштинде үрелиишкин чокка ажылдаарын хандырар херек. Эрткен бүдүн айның дургузунда септезе чогуур 372 тараа комбайннарының, 203 кукуруза комбайннарының, 131 жаткаларның иштинден чүгле 16 тараа комбайннары септеттинген. Ажаалда техниказының шак мындыг шыдажыр аргажок ооҗум турарының дугайында буруу чүгле ажылагыйлар удуртукчуларында эвес, а «Сельхозтехника» салбырларының эргелекчилери эштер Бахолдин, Каков, Силкин оларда база бар. Олар септелгениң организакчылары болбайн, чүгле машиналар болгаш оларның артык кезектерин мөлдүк-калдык садыглаары-биле өйлежип турар. Үш салбырга чүгле 10 комбайн септеттинген. «Сельхозтехника» салбырларының эргелекчилери комбайннар септээр кадрлар чорудуп бербейн турар ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле эптежип турарлар.

Эргелелдиң ажыл-агыйлары комбайнерлер курстарынга ам-даа 280 кижини белеткээр ужурлуг турбуже, ындыг курстар амдыгаа чедир ажыглаттынмайн турар.

* * *

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле ажылдың чоруп турарының дугайында эргелел начальникиниң оралакчызы эш Чучун информация кылган. Хамыктың мурнунда малдың чемгерилге, семиртилгезин барык-ла бүгү ажыл-агыйларда багай организастаанын ол демдеглээн.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, эргелелдиң ажыл-агыйларында саар инектиң баш саны 16,5 хуу көвүдээн турбуже, бир инектен сагган сүт 18 хуу эвээжээн, а сүттүң ниити чыылдазы чүгле 2,5 хуу көвүдээн. Бо болза чүгле чемгерилгениң багайының херечизи-дир. «Чыраа-Бажы» совхоз сөөлгү үеде дүнеки кадатты организастаанының соонда хонук санында-ла 300 кг сүттү немей саап турар апарган. Ынчаарга дүнеки кадатты организаставайн турар дыка хөй ажыл-агыйларда сүт саалдазы чүгле өспейн турар эвес, харын кудулап турар.

Чамдык ажыл-агыйлар мал продуктуларын күрүнеге дужаарын шуут үзүктелдирип турар. «Тээли» совхоз бир ай иштинде, «Мурнакчы» колхоз 20 хонук иштинде килограмм-даа сүт дужаавазан, «Сүт-Хөл», «ҮТКА 25 чылы», «Тээли» совхозтар май айның дургузунда килограмм-даа эзт дужаавазаннар.

Эзтке дужаар малдарның семиртилгезинче кичээнгей салбайн турарындан кончуг эвээш мал дужаатынып турар болгаш дужааттынган малдарның күш-деңгели кошкак, дириг деңзизи аажок куду болуп турар.

Хой кыргылдазы организас чок эгелеп турар. 80 кыргылда агрегаттарынң 50 хуузу үрелип турар. Дыка хөй ажыл-агыйлар дүк классировкалаар кижилер өөредип албаан. Чадаанага болуп эткен курстарга дүк классировкалаар 43 кижи өөредир турган болза чүгле 13 кижи өөренген.

Бирги чартык чылда мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын эргелелдиң бүгү ажыл-агыйлары ыяавыла күүседип болурунуң аргаларының барын эш Чучун тодаргай саннар-биле көргүскен.

* * *

Техниктиг хандырылга-хайгааралдың талазы-биле арга-дүжулгазының дугайын «Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының кол инженери эш Панкевич чугаалаан. «Сельхозтехника» салбыры бо чылын колхозтарга техниктиг хандырылга Партияның XXII съездизи аттыг болгаш Ленин аттыг колхозтарда бо ажылды боттандырып турар бис. «Большевик» колхоз ойталап каапкан. Техниктиг хандырылга-хайгааралдың 4 станциялары ажылдап турар. Олар машиналарны, тракторларны чүгле септеп турар эвес, техниктиг көрүлделерни база кылып турар. Оларны дериг-херекселдер-биле болгаш транспорт-биле хандырган бис. Ажыл төлевирин машина-трактор парыгының кылган ажылдары чымчак черже шилчиткен сан хемчээлинден хамааржыр кылдыр турган бис. Ынчаарга колхозтарда ажылдың үчёду багай тургустунганындан санажылга бергедеп турар. Үчёт чүгле «Искра» колхозта күүгээр. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш Ленин аттыг колхозтарда онза багай.

Ам ажыл-агыйларга кылып бүдүрген ажылдарның үчёдүн экижидери чугула. Ооң-биле кады чамдык ажыл-агыйлар часкы хову ажылдары доозулгалак чорда-ла тракторларны чаңгыс эәлчег-биле ажылдаарынче шилчиткеннер. Ол хоралыг. Бир талазында чайгы чер аңдарылгазының планын үзеринге чедирер. Ийи талазында техниктиг хандырылга-хайгаарал станцияларының ажылдакчыларының сагылга-чурумун сандаралдыр.

* * *

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Таңдының бүдүрүлге эргелелиниң бүгү ажыл-ишчилерин социалистиг чарышка кыйгырбышаан, республиканың көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырыг үндүрген.

С. ПАВУУ.

Бо хүннерде бистиң делгем чуртувустуң девискээринде часкы тарылга барык доступ турар. Ынчалзадаа Сибирьниң Соңгу Доштуг далайже талазында кышкы кылын хар ам-даа чытпышаан.

Тарылганың ажаалгазы кидин түлүк эгелеп, бедик дүжүттү ажаап алыр машиналарны септээр талазы-биле ажылдар хайныгып турар бо үеде чурттуң мурнуу талаккы районнарында тараа культураларының ажаап алыышкыны эгелээн.

ЧУРУКТА: «Совет Туркменстан» көдээ ажыл-агый артели арбайны ажаап турары. Мурнуку планда бригадир Г. Гошаев (оң талазында) улуг агроном К. Энктов.

Фото Г. Мушкамбаровтуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАЙЛАГДА

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Бөра-Шайда № 1 сүт-бараан фермазының чайлаа — Артыштыг-Хем онза таарымчалыг чайлагларның бирээзи.

Малчыннар майның 18-те ук чайлагда 3 чурталга ажыглаттынмаан ажыглалга киирер кылдыр тудуп доозкан. Ол ажылга Сат Кончукай-Сат Чижит-оол, Сат Очур олар эң идепкейлиг киришкен.

Чайлаг төвүнде беш чурталга ажыны, чунар ажың болгаш склад, инек тарыыр шуукт бар. Чайлагның дерилгези ам доозулган.

К. КҮДЕР-ООЛ.

ЧАА ӨГЛЕР

Москваның Мытишинский заводунуң синтетиктиг материалдан кылган өглери Тывада кээп эгелээн.

Баштайгы келген беш өгнү Таңды районнуң «Тиилелге» совхозу садып алыр деп турар.

Өг сес ханадан төгерителдир тургустунган, ооң шывыының дашты чаъс өтпес кылаң материал, а ишти чылыглап каан кылын пөс. Өгнүң кырын ханадан хараача чедир сес наа тудуштуруп турар. Хараачаның ажык черин дуглаар өрегези база бар. Өгнүң доразын чылыглаар хаяпчазын онза таарымчалыг кылган.

Печка турар черин тыва өгнүң үлгүүр турар талазында кылган, оортан хоолай үндүрер дыдыында өрт айыыл болу бербес кылдыр тускай кылган хоолайжыгаш бар. Ынчангаш өг иштиниң төп шөлү делгем апаар.

Өгнүң ханазы кижиден бедик, долгандыр үш соңгалыг, эжиинде шевергин хаалга кылып каан, шоочалаар черлиг.

Өгнү өскээр көжүрер ужур таварышканда, үүрмектеп адырып алыр. Ону ийи тергелиг аът-биле чиик көжүре бээр.

ЧУРУКТА: чаа өг.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Хуу өнчүзүрек чоруктан шуут уштунар

Партияның XXII съездизинге хүлээп алганы СЭКП-ниң Программазында аар үлетпүр-биле чергелештир көдээ ажыл-агыйны бүгү тала-биле сайзырадырын айыткан. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер дээш, партияның болгаш чазактың ап чорудуп келген хемчеглериниң түннелинде шынап-ла хөй ажылдар кылдынган. Сөөлгү чылдарның иштинде колхозтарның экономиктиг байдалы быжыгын, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының хемчээли улгаткан. Амгы үеде бистерге, коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларынга, көл үүл болза ниитиниң өнчүзүн быжыглавышаан, ону улам көвүдедири болур.

Көдээ ажыл-агый продуктуларынга чоннуң хереглелин үүрмек ажыл-агыйлар канчап-даа хандырып шыдавас болгаш ол кол айтырыгны мурнакчы эртемге даянган коллективтиг ажыл-агый шиитпирлээр дээрзи болдингир. Ооң чижээнге бистиң районда безин элээн каш көртүүгүлерни адаарга билдингир. Сөөлгү үш чыл иштинде колхозтарның мыйыстыг бода малы 1,5, шээр малы 1,67 катап өскен. Ол-ла үениң иштинде, эзт, сүт бүдүрери 1,3, дүк 2 катап, а ол продуктуларны күрүнеге садарының талазы-биле эзт 1,56, сүт 1,4, дүк 2,2 катап көвүдээн. Ынчангаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң ниити өнчүнүң ролю ол хире-дир.

Колхозтарның экономиказының быжыг болуру болгаш ооң кежигүннериниң бай шыдалдыы оларның колхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржилгезинден хамааржыр. Аңаа мындыг чижекти көрүп болур. «Торгалыг» колхозтуң кежигүннери эрткен чылын бир күш хүнүнге 1 руб. 78 көпеек алган. Ол болза, колхозчуның акша орулгазы бүдүрүлгеде ажылчыннарның база албан-хаакчыларның шалыны-биле деңнежип турар-дыр. Районнуң ажылчы чонунуң материалдыг байдалының экижээни-биле кады культурлуг чурталгазы бедээн. Ол чорук ниитиниң өнчүзүн улам сайзырадырынга болгаш хуу өнчүнү чок кылырынга идигни берип турар.

Ынчалзажок бистиң районнуң колхозтарында болгаш күрүне албан черлеринде ажылдап турар чамдык эштер ам-даа хуу өнчүзүрек чоруктан уштунмаан болгаш хөй баш малды азыравышаан турар. Ындыг байдал ниитиниң өнчүзүн сайзырадырынга шаптыктыг болбас аргажок. Хуу өнчүзүрек кижилерниң азырап турар малының баш саны чыл санында өзүп турар. Чижээ, бистиң районга 1960 чылда хуу кижилерге ниитизи биле 1249 баш мыйыстыг бода мал, 5005 шээр мал, 227 баш чылгы мал турган болза, ам оларның баш саны мыйыстыг бода мал 3122, шээр мал 11313, чылгы мал 510 баш кылдыр өскен. Малдың мындыг өзүлдези турза-даа, күрүнеге мал продуктуларын садарын хуу кижилер өстүрбейн турар. Көдээ ажыл-агый артелиниң уставында айытканындан хөй баш малды тудуп турар чамдык колхозчуларны борта айтып көрейн. «Коммунизмче орук» колхозта хойжу Куулар Дарый-оолда 7 баш мыйыстыг бода мал, 34 баш шээр мал, 1 аът, малчын Сарыглар Биче-оолда 5 бода мал, 25 шээр мал, 1 аът, хойжу Хонук-оол Монгушта 5 бода, 37 шээр мал, 1 аът, Куулар Бүдер-оолда 5 бода, 32 шээр мал, 1 аът, Монгуш Шаңмакта 5 бода, 43 шээр мал, 1 аът, Донгак Эмишкеекте 6 бода, 19 шээр мал, 1 аът, тракторист Аржай-оол Монгушта 6 бода, 30 шээр мал, 1 аът бар. «Кызыл тук» колхозта Монгуш Торунмайда 6 бода, Куулар Сарыг-оолда 8 бода, 44 шээр мал, Досай-оол Саяада 3 бода, 35 шээр мал, 2 аът бар. «Торгалыг» колхозта чолаачы Түлүш Чымбада 4 бода, 27 шээр мал, 1 аът бар. Чүгле долу эвес чижек-биле безин көргүзерге мындыг-дыр.

Ол ышкаш район болгаш колхозтар төптеринде ажылдап турар ажылчыннар, албан-хаакчылар база хөй малды тудуп турар. Торгалыг сес чыл школазының башкызы М. Ыймажапта 3 бода, 17 шээр мал, партком ажылдакчызы Х. Семисте 2 бода, 20 шээр мал, культура килдизиниң бухгалтери М. Базыр-оолда 4 бода, 27 шээр мал, 1 аът, райкүүскомга аът ажаакчызы турган, ам кайда-даа ажылдавайн турар К. Базыр-оолда 5 инек, 22 шээр мал, 1 аът, милиция ажылдакчызы М. Сенди-Сюрюнде 3 бода, 23 шээр мал бар болгаш оон-даа ынай. Ынчангаш мындыг хөй баш мал тудуп турар кижилерге хостуг үе тывары берге. Ындыг кижилер чүгле азыраар малынче сагыш салгаш, ниитиниң ажылынга хөөн чоктальп, харын-даа хүлээнген ажылынга харыысалга чок чорукту болдуруп турар. Хуу малдың баш санын моон соңгаар көвүдедир болза, колхозтарның экономиктиг күчү-шыдалын бедиринге шаптык болур. Бир тээ херек ындыг болганда хуу малдың баш санын кызырарының хемчеглерин ап чорудары чугула.

Чамдык эштер хөй мал азырап алгаш, каяа-даа ажылдавайн, ол малын ажаарынга өйлежип турар болгай. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозта О. Барыңмаа 5 бодалыг, О. Буга 7 бодалыг, 37 шээр малдыг, 1 аътты. Оларның кайызы-даа үр үениң иштинде ниитиге ажыктыг ажыл кылбаан. Мындыг байдал-биле моон соңгаар эптежип болбас. Бисте кол чүүл болза, ниитиниң өнчүзүн улам көвүдедири деп, партия өөредип турар. Ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн, ол өөредигден хажып турар хуу өнчүзүрек чорук-биле демиселди чорудар херек. Мээн саналым болза кижилерниң хуу малының баш санын чогуур деннелинге чедир кызырар болгаш оларның аъттыг болуруи чөпшээревес. Чүге дээрге колхоз кежигүннери ниитиниң аъттарыбиле ажылдап турда, оларның боттарының хуу аъттары тайгада үрдүндүр семирий бергилээн девээлеп чоруп турар-дыр. Хуу өнчүнүң өзүп турарындан ниитиниң малын малдап турар чамдык кижилер бодунуң малдыынга сылдап алгаш, ол малды колхоз малынга солуп турар болгаш хураган кежи тоннарны безин белени-биле кыла шаап ап турарлар.

Албан-хаакчыларның хөй малдыг болур чоруу, оларның ажылга харыысалгазын кудуладып турар. Олар харын-даа төрелдеринге хуу малын азыраткаш, кала-даа ажылдатпайн турары билдингир-дир.

Ам кол чүүл болза хуу өнчүзүрек чоруктан кижи бүрүзү шуут уштунар болгаш ниитиниң өнчүзүн көвүдедир сорулга-биле ажыл-агыйны кайы-бир адырынга чүткүлдүр ажылдаары болур.

А. СЕМИС-ООЛ,

Өвүр парткомунуң секретары.

ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДА

Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйы тудуг ыяжы белеткээринин кол чери. 1963 чылда 135 муң кубометрни белеткээр программаны аңаа берген болгаш оон 70 муң кубометр ыяшты салдадып бадырар планныг.

Ыяш белеткелчилери ыяшты салдадып бадырар черлерже сөөртүп үндүрериниң 4 айлар планын ажыр күүседип, эки ажылдааннар. Сал бадырарының сезонунда 80 муң кубометр хире ыяшты, азы пландан ажыр 10 муң кубометр ыяшты салдадып бадырар арга бар.

Салдадыышкын эгелээнден бээр элээн үе эрткен, а ынчалза-даа Сыстыг-Хемде болгаш Сизимде ыяш салдаашкыны чогуур графиктеринден чыдып каап турар.

Май 16-да Сыстыг-Хемниң ыяш пунктузунга Енисейниң пароход ажыл-агыйының ажыглал участогунуң катерлери чедип келгилээн. Ынчалза-даа салдар белен эвес болганыйдан, олар бүдүн хүн тура хүнзээннер.

Ыяш пунктузунуң удуртукчулары салдаар черде ажылчын күжүнүң хуваалдазын шын тургузуп шыдаваннар. Ында бирээзи-ле 3 кижиден тургустунган 2 эәлчегни организастаан. Үш кижи бир эәлчегде 30 кубометр ыяшты даап четтикпейн баарлар, ынчангаш доозулбаан сал ийиги эәлчегге артып каар. Ол чорук ийиги эәлчегниң ажылынга шаптыктап турар. «БМК-90» деп катерни апрель айда-ла белеткеп албаанындан сал чыырының ажылдары база озалдап турар. Ыяш пунктузу хүннүн-не 500 кубометр ыяшты чыыр хүлээлгелиг тургаш, хүнде чүгле 300—400 кубометр ыяшты чыып турар.

Сизимниң ыяш пунктузунда сал даарының ажылы база-ла багай тургустунган. Ыяш ажыл-агыйының удуртукчулары ажылчыннарны чайгы үеде ажылдаар хеп-биле, ылаңгыя резин сапогтар-биле хадырбаннар. Ооң түннелинде ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү куду болуп турар.

Ыяш ажыл-агыйының болгаш ыяш камгалалының эргелели, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйының черибиле ыяшты салдадырының болгаш дүжүрериниң технологиязын ажылдап кылгаш, кады бадылааннар. Ол технологияда, ыяш цегин ажыглалга белеткээр болгаш ыяшты хүлээп алыр, дүжүрериниң белеткел ажылдарын кылырының тодаргай хуусталарын айыткан турган. Ыяш ажыл-агый чери (директору эш Забоев, кол инженери эш Перимов) апрель айда-ла чугула тудуг материалдарын чарыгдап каапканнар. Ооң түннелинде ийи эстакаттарга болгаш чудук үндүрер черге материал артпаан. Амгы үеде 150—200 кубометрни дүжүрер аргалыг чүгле чаңгыс эстакада ажылдап турар.

Салдадыышкынның баштайгы 10 хүннеринде ыяш цеги чүгле 1000 кубометр ыяшты дүжүрүп, 2500 кубометр планын күүседип шыдаваан.

Ыяш салдадырының хуусаазы кыска болганда, сал даарын дүргедедип, бир хонукта 100 кубометр ыяшты даггаш Кызылга чедирери чугула.

Ыяштың кол хереглекчилери «Тыва тудуг» трези болгаш Кызылдың ыяш цеги. Ынчалза-даа «Тыва тудуг» трези ыяш хүлээп алырынга багай белеткейген. Хонукта 400 кубометр ыяшты дүжүрер тургаш, чүгле 300 кубометрни дүжүрүп турарлар. Тудуг материалдарының комбинадының девискээринге 40 муң кубометр хире ыяшты салдаткан болур болгаш ында четчир санныг механизмнер бар. Ынчалза-даа чамдык удуртукчулар чинге ыяштарны хүлээп алырындан ойталап турарлар. Ыяштың бажын чөп ажыглаары кончуг ажыктыг, ылаңгыя хады, пөш дээн ышкаш чымчак ыяштарның чиңгези көвей болгай. Чинге ыяшты салдадыры чүгле чаа технологиядан хамаарышпайн, ужар таварыштыр салдадып эртериниң байдалдарындан база хамааржыр. Чинге ыяштардан салды даарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база улгадыр.

«Тыва даг-дүгү» комбинатка чедирери-биле 15 муң кубометр ыяшты Чаа-Хөлге чедир салдадып чедиреринин айтырыын чугаалажып турар. Кызылдан Чаа-Хөлге чедир «БМК-90» деп катер Кызылга кээп турар салдардан ийи катап улуг салды чедирип болур.

Ыяш салдадырының болгаш ыяш кезилдезиниң ажылдарынга күш-ажылдың төлевириниң неделье, декадада, айда шаңналдыг системазын ажыглаар дугайында доктаалды ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң улгадырынга улуг идигни ол бээр.

С. КОКОРИН,

ыяш ажыл-агыйының болгаш ыяш камгалалының эргелелиниң кол инженери.

Шаңчының учётчиги

Кижиниң мергежилин амыдырал байлакшыдар деп чугаа бар болгай. Ол кончуг шын. Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Шаңчы хову бригадазының учётчиги Ишкин Дуран-оол ол мергежилди ёзулуг амыдыралга чедип алган.

1946 чыл. Ынчаардагы турган «Бай-Булуң» МЧАЭ-зиниң учётотчёду дыка сандаргай байдалга турган. Мчаэчилериң кылган ажылынның учёдун шын эвес кылыр чорук эки ажылдап турган кижилерни дыка хомудадып турган.

«Мен хөйну кылган мен. Күш хүнү чедир бижиттинмээн-дир» дишкен чугаалар бо-ла дыңналыр турган. Ол ындыг турганы-даа шын. Учёт кылыр кижилер эки ажылдавас, кылдынган ажылдарны биживес, чалгаа кижилерге оларның аскын барымдаалап артык күш хүнүн бижип бээр, учётчиктер үргүлчү халажыр, ынчангаш сан-түк будулар, ажыл төлевирин кижилериң эки-даа, багайдаа ажылдаанын барымдаалавайн, деңнеп төлээр чорук элээн үр үе дургузунда үргүлчүлеп турган.

Мчаэчилер мындыг чөптүг эвес чорукту боттарының ниити хуралынга тускай айтырыг кылдыр чугаалажы берген.

Ынчан, ол хуралга 15 харлыг Ишкин Дуран-оол база олурушкан. «Шын учёт кылыр чорук коллективтиг ажыл-агыйның дыка чугула айтырыы-дыр эвес бе» деп, аныяк оол аңаа болган шыңгыы чугаалажыышкындан ылап билип алган.

— Учётту эки кылып шыдаар кадр шилип болгаш өөредип алыры чугула-дыр. Ындыг кижини ам бо хуралга дугуржуп алыылаар—деп, хурал даргазы чугаалаан.

— Кончуг шын-дыр. Учётчикке шилип алган кижилеривис арагалаар, оон кедерезе ажылга үнмес, сан-чурагай билбес, ынчангаш хамык чүве будулдурар кижилер боор-дур. Ам моон соңгаар ындыг чүве болдурбас-тыр. Хууда саналым чүл дээрге, Дуран-оолду учётчикке киирип алыр. Бижикбилиглиг, сан-чурагайны-даа билир, аныяк оол-дур. Кижи ажылдап тургаш, өөренир болгай. Бо черле өөрени бээр боор—деп, улуг назылыг Санаажык ирей бир дугаарында санал үндүрген.

Ооң ол саналынга хуралдың бүгү киржикчилери чаңгыс үнбиле каттышкан болгаш харын мырыңай ону соңгуп, бадылап алганнар.

Аныяк учётчик ооң эртенинделе ажылче кирипкен. Хову ажылының бүгү учёдун кылыры берге-ле ажыл. «Ынчалза-даа бергелерни шыдажып эртер болгаш ажылга өөренир херек», Мындыг бодал Дуран-оолду ажылга чаягаар-ла күш киирип турган. Ол, бергелерге таваржып, айтырыгларны чөптүг шиитпирлээриниң аргаларын тып, ажылга улам мергежип-ле турган.

Чамдык кижилер чаңчыккан чаңы-биле маргылдаалар үндүрүп[illegible]өмээң кылган ажылым четче [illegible]инмээн-дир» деп, шуугаа[illegible]чаргы үндүрүп кээр суг [illegible] Чаа ажылдап кирген [illegible]н чадавас дээш, ооң хе[illegible]зин тускай комиссия[illegible]инап-даа турган. Учёт[illegible]ганы шупту-ла шын.

1948 чыл. Чаа-Хөлге машина-трактор станциязы тургустунган, а «Бай-Булуң»—колхоз уставынче шилчий берген. Колхозтуң күжүдаа, кылыр ажылының хемчээлидаа, техниказы-даа оскен. Ынчангаш учётчиктиң ажылы база-ла иарыыдап, өзүп турар апарган.

Аныяк учётчик Дуран-оол МТС-тиң учётчиктер курузунга өөренип эткен болгаш ооң соонда Терезин ховузунуң трактор-хову бригадазынга учётчиктеп кирген. Ийи чыл дургузунда МТС-тиң эки ажылдыг учётчиктериниң бирээзи болуп ажылдаан.

Эш Дуран-оол шериг албаның эрттиргениниң соонда, «Найырал» совхозтуң кол тараалаң чери Шаңчы трактор-хову бригадазының учётчигинге ажылдап кирген. Ол ийи чыл ажыг үениң дургузунда ажылдап келген бо учётчиктиң мергежилин ооң кады ажылдап турар эш-өөрү магадап, мактап турар.

Бистиң алдарлыг кукурузачывыс Опай Ыглаашпай-биле беседа кылып олурувуста, Ишкин Дуран-оол бо аъттыг чортуп келди.

— Че, Дуран! Опайның бөгүн чаштырган чери бо шөлдүң ындыдан бээр көстүп чытканы олдур. Чүү хире ирги? Хүн нормазын күүсеткен бе?—деп, ооң айтырдым.

Эш Дуран-оол ынаар эргилдир көрүп тур.— Бо шөйген чиңге демир 600 метр болгай, а дооразы 200 метр хире черле-дир. Ынчангаш 12 гектарга чаштырган эш-ледир. Хүн ам-даа эрте. Бөгүн ийи норманы күүседир кижи-дир — деп, ол шуут дорт харыы берди.

— Ийе, узун дурту ол хирези шын болгай, а дооразын хемчээн эвес, канчап билип алдың? Ол хире четпес боор — деп, Опай чугаалады.

— Кылып турган ажылының чижээн кижи черле билир ыйнаан мооңар—деп, эш Дуран-оол серте-даа чок улам бүзүредип чугаалай-дыр.

— Че, ындыг-дыр. Кымныы шыныл, көрүпкей-ле — дишкеш, Дуран-оолдуң тудуп чорааны хемчекчи-биле черивисти хемчээй-ле бердивис. Түннел көстүп келген. Опайның чаштырган чери 12 гектар болган, а кежээге чедир 14 кылдыр, ийи норманы күүсеткен.

Бүзүреллиг-ле болган. Ол хире калбак черни анаа карак-биле хемчээпкен! Ажылга мергежил деп чүве бо-дур!

Шаңчының калбак-делгем ховузунга кара аъттыг, чер хемчекчизи тудуп алган чоруур, 30 харлыг хире, чолдаак сынныг, үстүкү эрниниң кырында чокпагар кара сал үндүрүп алган, ак шырайлыг, чүгүртүлеңнээш кара карактарлыг, ооҗум топтуг кижиге бо-ла ужуражы берип болур. Ол болза учётчик Ишкин Дуран-оол-дур. Ол бо чылын Шаңчының 8650 гектар черин хемчээген. Ында ажылдап турар 30 ажыг тракторларның, 80 ажыг механизаторларның кылган ажылының учёдун ол шак ынчаар эки кылып турар.

Изиг күзел, быжыг тура-сорук турда, кандыг-даа бергелерге кижи торулбас. Эш Дуран-оод шак ындыг кижилериниң бирээзи. Ол, бодунуң эки ажылы-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чедип алган, өртектиг чүүлдер-биле болгаш хүндүлел бижиктер-биле хөй удаа шаңнаткан.

Х. КУНГАА.

Үскүр, хөй сүт саалдазы дээш

Академик Т. Д. ЛЫСЕНКО

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, оон Ленинчи Төп Комитеди болгаш чазак эртемни хөгжүдер дугайында улуг база хүн бүрүнүң сагыш салыышкынын илередип турар. Бистин чуртта эртемниң сорулгазы болза кижилерниң күш-ажылын чиигедири, оон бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукцияның бот-үнезин чиигедири болур. Оон ужурунда партияның болгаш чазактың удуртукчулары, Никита Сергеевич Хрущев боду безин эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажыглаарынче кеззеде улуг кичээнгей салып турар.

Үлетпүрге бодааргa көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге эртемнин чедиишкиннерин нептередир дугайында айтырыг мен бодаарымга элээн берге ышкаш. Эртемнин кандыг-бир чедиишкиннерин көдээ ажыл-агый практиказынга нептередир талазы-биле бистиң ажылывыста чогум кол үүве үүл ынчаш? Кол үүве болза, ажыл-херектің чогум утказын билири болур. Эртемден кижи колхоз-совхоз практиказын тодаргай билир ужурлуг, практиканы, оон аргаларын болгаш негелделерин билбес болза биология эртемниң бодун-даа чедиишкинниг хөгжүдери болдунмас. Агрономнар, зоотехниктер болгаш бүдүрүлгенин өске-даа ажылдакчылары бодунуң эдлчээнде биологтуг теорияны билир ужурлуг, ону барымдаалавышаан, үнүш болгаш мал ажылының бистиң мурнувуста туруп турар айтырыгларын элээн чедиишкинниг шиитпирлеп болур болгаш шиитпирлээр херек.

Эртем болгаш практика бир дөмей чаңгыс үүве эвес дээрзин бис шуптувус билир бис, ынчалзажок эртемниң болгаш практиканың чаңгыс эвинге кол үүве практика болурун билир ужурлуг. Ол болза теорияның болгаш оон критерийлериниң эчис сорулгазы эвес, харын медереп билириниң бөза чугула чепсээ, эртемниң бодун хөгжүдериниң чепсээ болур.

Бодумнуң бүгү-ле ажылдарымга чугаалаан үүлду удуртулга болдуруп турар мен. Бо таварылгада колхоз-совхоз коданнарының инектериниң сүдүнүң үскүрүн көвүдедир дугайында чугаа кылып турар мен. Практикага ол аажок чугула айтырыг, а биология эртеми, амыдыралдың болгаш дириг бойдустуң хөгжүдезиниң дугайында эртем—суук сүттүг инектер коданың үскүр сүттүг кыдыр чогаадыкты күш-ажылы-биле чаартыр көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чүс-чүс мун-мун база миллион-миллион ажылдакчыларының күш-ажылының түңнелинде чаа-чаа билиглерни алыр.

Материалистиг мичуринчи биологияның теоретиктиг билиглерин барымдаалааш база мыйыстыг бода малдың сүдүнүң үскүрүнүң талазы-биле уксаажыдылга херээниң практиказы-биле танышкаш, үскүр сүттүг уксааларының, чижээ, джерсейск бүдүрүкчү буганы, суук сүттүг уксааларының, чижээ, кара-шокар, остфризск, кострома болгаш өске-даа уксаа... инектер-биле хайнакташтырганындан сүдүнде үзү эн-не янзы-бүрү—3,5-тен 5 хуу чедир хайнак салгал түге алдының турары биске билдингир апарган. Биске билдингир таварылгаларның хөй кезиинде ындыг чартык ханныг инектериниң сүдүнүн үзү ортумаа-биле 4,1—4,2 хуу болган. Оон соонда ол хайнак инектерни төрүүр коданың мурнуку уксаанын бугалары-биле дедир хайнакташтырыптарга оларның салгалы улам эвээш үстүг сүттү берип турар болган. Ол болза болган чок-ла мурнуку суук сүттүг коданның деңнелинге чедир бадып, а мал боду мурнуку коданга бодааргa улам-на биче-чижик болуп бар чыгкан. Ниитизи-биле ындыг малдар ажыл-агыйга мурнуку коданга бодааргa эвээш ажыктыг болуп турар.

Хаанныг Россия үезинде безин чамдык помещик ажыл-агыйларга инектериниң сүдүнүн үскүрүн бедидери-биле үскүр сүттүг джерсейск малды ажыглаарын шенеп турган, ынчалзажок оон эки үүү-даа болбайн барган. Революция соонда бичии-чижик, ынчалзажок үскүр сүттүг сибирь малды суук сүттүг мал-биле, чижээ, остфризск болгаш симменталь уксаалар-биле хайнакташтырганының хараазы-биле болунуң сүдүнүн үскүрүн чидирипкени база билдингир. Оон ужурунда уксаажыдылга херээниң практиказын билир чамдык эртем ажылдакчылары уксаа аразының ындыг хайнакташтырылгазы-биле чөпшээрешпейн турарының ужуру ол, олар ол талазы-биле шынныг.

Даштыкы среданың байдалдары, амыдыралдың байдалдары болза органиктиг делегейниң хөгжүлдезинге кол үүл болур дээрзин чугаалап турар мичуринчи биологияның кол үүлдери, а ол ышкаш биологтуг өске-даа билиглериниң бүгү дүүштүрүлгези практикага чугула теоретиктиг бодалдарга бистиң чедирип келген. Хөй сүт саалдаларын, бир инектен-не ортумаа-биле 5—6 мун болгаш оон-даа хөй килограмм сүт саалдаларын алыры-биле суук сүттүг инектерни албекшил чемгергениниң, быззаалар улуг мага-боттуг болганындан инектериниң аар төрүүрүнге чедирип турар байдал тургустунарындан чайлаары-биле **үскүр сүттүг уксааларның бүдүрүкчү бугалары-биле хайнакташтырарының аргазы-биле бүгү салгалдарны үскүр сүттүг болдуруп болурун бодап тыпкан бис. Ынчалзажок аңаа үскүр сүттүг, улуг эвес, харын бичии-чижик уксааның бүдүрүкчү бугаларын алыр херек.** Бо таварылгада биологтуг хевириниң амыдыралының хоойлузун ёзугаар боос инектериниң иштинде быззаалары бичии-чижик адазыныы, азы джерсейск уксааныы ышкаш хөгжүүр, ынчанмас болза инектерни-даа база быззаларны-даа өлүрүнге ховар эвес чедирип турар берге төрүүшкүннер болдуна бээр.

Бир эвес быззаалар ие иштинге чоруур үеде үскүр сүттүг уксаалыг адазының хевирин ёзугаар өзүп хөгжүүр болза ындыг кыс быззаалар инектер апаар, олар үскүр сүттү бээр дээрзи билдингир.

Чугаалаан үүлду барымдаалааш «Ленин Даглары» фермага сүттүң үскүрүн бедидер талазы-биле ажылче эгелеп кирген бис. Джерсейск уксааның бугалары-биле инектерни хайнакташтырары 1952 чылда эгелээн. Суук сүттүг уксааның улуг инектерин аки чемгергениниң болгаш сагганыңың хараазы-биле фермага сүт саалдазы хөй болгаш оларның төрүүрү аажок аар болуп турган. Быззаалар төрүттүнгенде ортумак деңзизи 42—43 килограммга деңнежип турган, ынчаарга быззаларның 15—20 хуузу дыка улуг болган. Чамдык таварылгаларда оларның деңзизи 65 килограмм чедип-даа турган.

Ол-ла хөй болгаш суук сүттүг улуг инектерни шак-ла ынчаар эки чемгербишаан, джерсейск уксааның бичии бугалары-биле хайнакташтырарга бодап турганывыс ышкаш дыка бичии быззаалар төрүттүнген. Ындыг хайнакташтырылга соонда төрүттүнген быззаларның ортумак деңзизи 30—32 килограмм болуп турган. Ынчангаш фермага инектериң төрүүрү база чиик апарган.

Быззаалар төрүттүнгенде аажок бичии болуп турар чорук болза инектер боос турар үеде олар улуг магаботтуг иезиниң хевири-биле эвес, хары бичии уксаанын, тодаргайларга адазының хевири-биле өзүп хөгжүп келгениниң дугайын чугаалап турар. Адазы болур джерсейск уксаа үскүр сүттүг болганда ие иштинге чораан үеде ол уксааның хевири-биле өзүп хөгжөөн быззаалар улуг инектер апаргаш, база үскүр сүттүг болур ужурлуг. Шынап-ла ындыг хайнакташтырылгалардан алдынган бүгү кыс быззаалар улуг инектер апаранда шуптузу үскүр сүттүг болгулаан. Хайнак инектер коданыңга сүттүң үскүрү сес чыл дургузунда ортумаа-биле 5—5,2 хуу болган.

Бир эвес чемгерилгениң болгаш азырал ажаалданың кандыг байдалдарында боос инектерден үскүр сүттүг ада уксааның хевири-биле улуг болгаш бичии хемчээлдиг үскүр сүттүг быззаалар канчаар өзүп хөгжүүрүл дээрзи теория талазы-биле билдингир апарган. Ынчангаш ам ындыг хайнакташтырылгалардан шуптузу үскүр сүттүг кыс быззаалар алырының аргазы тывылган. Ол дуржулга болгаш практика-биле бадыткаттынган. Суук сүттүг инектерни үскүр сүттүг джерсейск уксааның бугалары-биле хайнакташтырарының аргазы-биле сүдүнүн үскүрү янзы-бүрү көдан инектер тургустунган. Чижээ, «Ленин Даглары» фермага (Москва чоогунда), Киргизияның мал ажылының институдунга, Украинаның мал ажылының эртем-шинчилел институдунга, Иркутскиниң дуржулга станциязынга болгаш өске-даа чамдык черлерге сүдүнде ортумаа-биле 5 хуу үстүг инектер алдынган, тодаргайларга бүгү-ле таварылгаларда суук сүттүг боос инектер хөй сүттү (5—6 мун болгаш оон-даа хөй килограмм) берип турган.

Ажыл-агыйларда элээн эвээш сүттүг инектерни ынчаар хайнакташтырганындан 5 хуу эвес, харын барык-ла 4 хуу хире үстүг сүт берип турар инектер алдынган. Суук сүттүг инектерни джерсейск уксааның бугалары-биле хайнакташтырганындан сүдүнде үзү дөрт хуудан куду кодан инектер алдынган таварылгалар база бар. Чартык ханныг инектерни демги-ле бугалар-биле катап хайнакташтырганындан алдынган инектериниң сүдүнүн үзү белеткелге дужаап турар сүттүң деңнелинге (3,6—3,7 хуу) чедир кудулай бээр чорук чамдык ажылагыйларда база бар. Маңаа Москва чоогунда «Красная пойма» совхозтуң ажыл-агый дуржулгазының түңнелдери тодаргай чижек болур.

Инектерни эки чемгербишаан, суук сүттүг, улуг мага-боттуг инектерни джерсейск уксаалыг бичии бугалар-биле хайнакташтырганындан сүдүнде үзү ортумаа-биле 5 хуу чартык ханныг хайнактар «Ленин Дагларының» экспериментальдыг ажылагыйының фермазынга алдынганы үстүнде чугаалаан болгай бис. Ынчаарга ол малдар улгадып четчи бергенде барык-ла суук сүттүг иелериниң деңзизи хире улуг мага-боттуг болуп турар.

Ол-ла үскүр сүттүг улуг хайнак инектерни суук сүттүг улуг уксааларның бугалары-биле (остфризск, кострома) катап хайнакташтырганда база боос инектерни эки чемгергенде инектериниң быззаалаашкыны чиик болур. Быззаалар төрүттүнгенде ортумак деңзизи эки чемгерген болгаш хөй, суук сүттүг инектерниинге бодааргa бичии болур.

Оларның иелерин эки чемгергенде бодунуң ие иштинде өзүлдезиниң үезинде үскүр сүттүг чартык ханныг улуг инектер ызыгуур салгаар чаа шынары—төлү бичии болур шынарны тып турар. Ындыг шынарлар оларның ие уксааларында-даа (остфризск, кострома болгаш өске-даа) база ада уксаазы — джерсейлерде-даа чок болуп турар.

Үскүр сүттүг чаа уксааның инектери соонда улуг малдар болуп, эки байдалдарга улуг малдар кылдыр өзер элээн бичии төлдү (быззааларны) бээр, оларның быззаалары база-ла бичии болур болгаш соонда улуг магаботтуг малдар кылдыр өзер. Бо чорукту бичии уксаалыг малды азы боос инектерни багай чемгергенде улуг уксаалыг малдарга болуп турары ышкаш аңаа-ла бичии деңзилиг быззаалар эвес, а бичии төлдүг мал деп адаар.

Бичии төлдүг болур чаа ызыгуур салгаар шынар биологтуг хевириниң амыдыралынга аажок ажыктыг, оон ужурунда ол шынар салгалдарга шудургу дамчыттының бердинген турар ужурлуг. Айыткан дуржулгага алдынган инектерге бичии төлдүг болур чорук (инектериниң чиик быззаалаары) малдың сүдүнүн үзү хөй болуру-биле холбашкан. Бир эвес дуржулганың эгезинде үскүр сүттүг эвес, а суук сүттүг бичии уксаалыг бүдүрүкчүлер алдынган болза хайнак кыс казыралар бичии төлдүг болур шынарны алыр апаар. Ынчалзажок үскүр сүттүг шынар чок, а оон орнунга суук сүттүг шынар болдунар. Ынчангаш ол чорук теорияга-даа, база бистиң дуржулгавыста практикага-даа эн-не кол үүве ол.

Теоретиктиг бодалдар ёзугаар алырга айыттынган байдалдарда алдынган хайнак инектер бүдүрүкчү бугаларның уксааларындан хамаарылга чокка бичии төлдүг база үскүр сүттүг чорукту салгалдарга шудургу дамчыдып берген турар ужурлуг. Ол ызыгуур салгаан шынарлар оларның ажытөлүнге—эр-даа, кыс-даа быззаларга дамчыттынган турар ужурлуг, олар боттарының аажы-төлдеринге дамчыдып бээр ужурлуг. Бир эвес ол ындыг болза улустуң чугаалажыры ышкаш ол малдарның ханын колхозсовхозтуң суук сүттүг малдарынче сыкыртырының аргазы-биле үскүр сүттүг болурунуң шынарын ол малдарның ажы-төлүнге сиңирери, оон соонда суук сүткүрүнден аңгыда оларның мурнуку укаа шынарын катап тургузары белен апаар.

Айыткан бодал үскүр сүттүг хайнак инектерден болгаш суук сүттүг уксааларның бүдүрүкчү бугаларындан, а ол ышкаш үскүр хайнак инектерден, база суук сүттүг уксааларның инектериниң төрүттүнген хайнак бугалардан ап турар салгал-биле «Ленин Даглары» ажылагыйга элээн улуг хемчээлдиг бадыткаттының турар. «Ленин Даглары» фермада малдар ол шынарны бир дөмей эвес шиңгээдип ап турар. Бир чамдык малдар үскүр сүттүг чоруун дамчыдар шынары-биле улуг хемчээлдиг колдап, а өскелери эвээш хемчээлдиг болуп турар.

Бистиң бодалывыс-биле алырга теоретиктиг бодалдарны бадыткап турар бир чижекти көргүзүп көрейн. Ийиги болгаш үшкү быззаалашкын үезинде бодунуң сүдүнде эң хөй үзү 3,47 хуу, а бешки быззаалашкын үезинде эң эвээш дээн үзү — 3,13 хуу болуп турган суук сүттүг Моевка дел инек (кострома-остфризск уксааларның хайнаа) джерсейск уксаалыг Богатырь деп бугадан чартык ханныг Майка деп быззааны төрөөн. Ол быззаа улуг инек болуп өзе бергеш, бирги быззаалашкында 4,91 хуу, дөртү быззаалашкында — 5,0 хуу үстүг сүттү берген. Ол инекти арыг ханныг джерсейск уксаалыг ийи (Герой болгаш Торжка) буга-биле эдериштиргениниң $^{3}/_{4}$ ханныг үш быззаа алдынган. Джерсейск уксаа талазы-биле ханы $^{3}/_{4}$ болур Малька, Магнолия, Малага деп үш инектиң сүдүнде үзү оларның чартык ханныг иези Майканы-биле барык-ла бир дөмей болган.

Бүдүрүкчү буганың ызыгуур салгаар суук сүттүг шынарындан хамаарылга чокка үскүр сүттүг болур чоруун ажы-төлүнге шудургу дамчыдып берип турар дыка хөй чижектерни оон-даа ыңай көргүзүп болур турган.

Бүгү-ле малдар бир дөмей ындыг эки шынарлыг болбайн турарын билзе чогуур. Оон ужурунда бистиң фермадан алган бугаларны суук сүттүг кодан инектерге ажыглавышаан, оларның салгалының шынарын болур-чогууру-биле дүрген хынаар херек. Оон соонда эки бугаларны улам ыңай ажыглаар, а багай бугаларны болгаш оларның салгалы бугажыктарны ажыглавас.

«Ленин Даглары» фермадан Совет Эвилелиниң янзы-бүрү областарының фермаларынче 250 бугаларны саткан. Янзы-бүрү областарда болгаш крайларда 25 бугаларның ийи дапкыр салгалы бар. Янзы-бүрү бугалардан алдынган саар инектериниң саны аңгы-аңгы, ынчангаш амыдында хөй эвес, шупту 300 хире четкен. Ол бугаларның салгалдары инектериниң сүдүнде үзүнүң хуузунуң талазы-биле түңнелдер база эки болуп турар. Ол инектериниң сүдүнде үзүнүң хуузу ортумаа-биле 4,5 хире, а янзы-бүрү уксаалардан укталган оларның иелериниинде 3,5—3,8 хуу болган. Бистиң фермадан саткан бугаларның салгалы өлөөн каш мун баш өр, кыс быззаалар бар.

«Ленин Даглары» фермадан садып алган бугаларның төлүнүн талазы-биле үнелелди дүрген болгаш шын кылыры кончуг чугула. Бир эвес ол бугалар салгалынга сүттүң үзүн көвүдедип турар болза олар улуг үнелиг болуп турары тодаргай. Мындыг чижектен көргүзейн. Бистиң фермага джерсейск талазы-биле $^{3}/_{8}$ ханныг Рубин деп шолалыг аныяк буга турган. Ол буга джерсейск уксаа талазы-биле чартыктан эвээш ханныг турган. Ук буга джерсейск талазы-биле $^{3}/_{16}$ болгаш $^{5}/_{16}$ ханныг, суук сүттүг 7 баш кыс казыраны бистиң фермага артырган. Ынчангаш оларның ханының $^{13}/_{16}$-зы болгаш $^{11}/_{16}$-зы суук сүттүг уксаалыг инектер болган. Олар ам улуг инектер апарган, алдызын саап турар. Сүдүнде үзүн хүн бүрүде тодаргайлап турар бис. Ол алды инек шуптузу 5-тен эвээш эвес хуу үстүг сүтү берип турар. Ынчаарга олар джерсейск уксаа талазы-биле чүгле $^{3}/_{16}$ азы $^{5}/_{16}$ ханныг болгай.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң дилээн ёзугаар Рубин деп буганы Омск областың Полтава районунуң Киров аттыг колхозунга садышкан. Бир чыл эрте бергенде аңаа чораан мен, бүгү үүве эки, буганы эки көрүп ажаап, харын ону ажыглап турар бис деп менээ чугааланнар. Сөөлүнде дынназырымга менээ билдинген эки үүве кайда боор ийик, демги буганы өлүрүп алган үүве бооп тур. Ынчангаш ук колхоз ол бугадан чаңгыс-даа быззаа албаан. Ол бугадан бистиң коданда арткан алды инекти алгаш көөрге ол тергиин эки буга турган. Ынчалзажок үстүнде чугаалаан колхоз ышкаш эки бүдүрүкчү малды үнелевес чорук өске-даа ажыл-агыйларда ховар эвес болуп турары хараааанчыг.

Капиталистиг чурттарда делгелгелерге ындыг рекордчу ховар бугалар он-он мун долларга садып турган болгаш садыг турар. Ынчангаш «Ленин Даглары» фермадан бугалар ап турар ажыл-агыйлар оларны эки ажаап хайгааараза чогуур. Ол ышкаш ол бугаларның оглу, кызын база ынчаар хайгааараар херек. Кажан оларны хынап көөрге кандыг-бир буга багай болур болза оларны болур чоруурy-биле анализтеп, эткe дужаар, ынчаарга эки бугаларже онза кичээнгей салып, эки ажыглаар херек.

Никита Сергеевич Хрущев баштады партияның болгаш чазактың удуртукчулары эткен чайын «Ленин Даглары» дуржулга ажыл-агыйынга чораны болгаш бистиң ажылывысты эки деп үнелээни «Ленин Дагларының» бүгү коллективин улам сорук киирген. Ол чорук биология эртеминде дыка хөй нарын айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле биске улуг дуза болган болгаш болурдаа ужурлуг.

Бистиң байдалдарывыста ындыг айтырыгларны эртем ажылдакчылары колхоз-совхоз практиказы-биле чаңгыс эптиг ажыл-биле чедиишкиниг шиитпирлеп турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин үүктел чок көдүреринің үндезини ында.

КРАСНОДАР КРАЙ. Газырск совхозтуң 12 комплексилиг звенолары Кубаньның кескy механизаторлары В. Светличныйның болгаш В. Первицкийниң дуржулгазын ажыглап 2 мун гектар черде тараан кукурузаны болгаш чигир свёклазының ажаалдазын холдуң күш-ажылын ажыглавайн чорудуп турар.

Владимир Иващенконуң механизастаттынган звенозунуң эргезинде үш трактор, үш комбайн, үш жатка, көдээ ажыл-агыйның өске-даа чепсек-херекселдери бар. Звенода 525 гектар черни быжыглаан, олар ында кызыл-тасты, арбайны, кукурузаны болгаш чигир свеклазын өстүрүп турарлар.

ЧУРУКТА: звено даргазы В Иващенко (оң талазында) болгаш оон звенозунуң механизатору В. Насена.

Фото Е. ШУЛЕПКОВТУУ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Шын, чараштыр бижиир

Калиграфия дээрге грек дылда чараш бижиир дээн. Ол термин — калиграфия—уругларны чараштыр бижииринге өөредириниң дүрүмү дээрзин боду-ла сөглеп турар.

Үжүктерни шын болгаш чараш бижиириниң талазы-биле бистиң тыва эге класстарда амдыызында сула кичээнгей салдынган. Ажыы-биле чугаалаарга, билиглерже аныяк салгалдың эргин артаар өруу—бирги класска төрөөн дылы-биле уругларны таныштырып киреринің мурнунда, башкылар хол эдиктирер янзы-бүрү шыйыглар-биле эгелээр-ле болгай. Ынчаарга, бис аңаа тускай көрдүнген өөредилге шактарын четче ажыглавайн турар боор-дур бис.

Бирги класска төрөөн дыл кичээли чорудуп турганымның үезинде, мындыг таварылгаларга болганчок-ла ужурашкылаан мен. Өөреникчи «Ү» деп үниүн үжүүн «Ч» биле дөмейлей бээр, «Ш» биле «М» деп үжүктүң бичиизиниң бижимелин ылгавайн баар. Чараш бижиириниң методиказын, оон дугайында мурнакчы башкыларның дуржулгазын, аңаа хамаарышкан бижимел тайылбырларны (пропись) ажыглап турза-даа, чамдык таварылгаларда бергедээшкиннер меңээ таваржып турар.

Ол талазы-биле чамдык бодалдарым чугаалап көрейн. Чараштыр бижиириниң кичээлин эге класстарга башкылаарының талазы-биле методиктиг литература-даа, дуржулга солчулгазы-даа, бижимел тайылбырлыг материалдар-даа орус дыл кырында болгай. Ынчангаш ону бис колдуунда үлегерлеп ажыглап турарывыс ол, ында багай үүве чок-ла харын. Ынчалза-даа тыва алфавитиң онзагай үжүктериниң (ө, ү, ң) бижимел үлегерлиг чуруму, тыва сөстерге черле бүгү үжүктерни тудуштур бижиириниң онзагай аайы ол литературада чок болгай. Маңаа ол талазы-биле методиктиг литератураның очулгазының дугайын чугаалавайн тур мен, ол база-ла амгы үеде чугула негеттинип турар.

«Ө», «Ү», «Ң» деп үжүктериниң үүгле одуругга бижиириниң үлегерин «үжүглелде» бижип көргүскенне харын. А оларны эге үжүктер кыдыр болгаш өске үжүктер-биле тудуштур бижиириниң чурумун үүгле башкы болу даап өөредир ужурга таваржыр. Кижи бүрүзү ону чаңгыс аай эвес, канчаар билип турар болдур, ынчаар өөредип турар. Моңу чурумчудуп, чаңгыс аай болдурары уругларның холунуң үжүү ылап-ла чараш чорукка, үжүк дүрүмүн сагыырынга дузалаар ийик.

Калиграфия—төрөөн дылдың кол чугула адырларының бирээзи болганда, уругларны эге класстардан турала оон негелделерин сагыыр кылдыр өөредири чугула. Чоокта чаа бистиң школага ындыг бир таварылга болган. (Ол мени бо үүлду бижиириче албадашкан үүве). Практикант студент биле ийилээ үшкү классчыларның орус дылга бижимел ажылдарын хынап олурган бис. Мээн ажим болганчок-ла менден: «бо үүү дээн сес-түр, Татьяна Арапчаевна?» деп, айтырып келир болду. Аныяк башкының (ол орус өш) билбейн олурары чөп, ында колдуундада «Ш»-даа, «Т»-даа чаңгыс демдектер-биле демдеглеттингилээн сөстер болгулаан. Оларны бис чазыглар кылдыр санаан бис.

Ол таварылга уттундура берип болур турган, ынчалза-даа демги ажылдарның анализин класска кылып турумда, меңээ бир-ле өөреникчи ону сагындырып кагды.

— Чазыгны үүге кылдың—деп, мен оон айтырдым.

— Силер база «Т» биле «Ш»-ты ынчаар бижиир чордуңар. Ону мен силерниң ада-ие хуралынче аваммы чалаан бижиинерден көрдум—деп, ол шала өөрүк харылаан.

...Ынчаарда «мени өөредип турган башкылар базза ындыг чазыглыг турган-дыр» деп бодандым. Калиграфияның дүрүмүн сагывазының үржүү бо-дур—өөреникчиге мен багай демдек салган болгай мен.

Амыдыралчы чижектерни маңаа хөйнү киирип болгай эртик, ынчалза-даа мен аңаа чараш бижиириниң шынгыы чуруму дээш демисел башкының кол сорулгаларының бирээзи дээрзин эш-өөрге сагындырарын күүзөөн ийик мен. Ол талазы-биле республиканың дуржулгалыг башкыларының сүмезин дыннары күзенчиг.

Т. НАМЧЫЛАК,
Кызылдың № 2 школазының башкызы.

Чагыдылгаларны узадырынче далажыңар

Харылзаа, союзпечать ажылдакчылары партия эге организацияларының удуртулгазы-биле массаларның ортузунга парлалга чагылдазын калбартып турар. Чылдың ийиги чартыында чагыдылганы узадырының хуусаазы дораан доостур чыгаан, чагыдылгаларны эгелээш дүрген узадырынче далажынар.

Кызыл хоорайда чылдың ийиги чартыында чагылга кончуг оожум чоруп турар. Мурнунда чагыткан солуннарның, журналдарның ниитизи-биле үүгле 32 хуузунуң, «Правданың» 9 хуузунуң», «Известияның» 50, «Комсомольская правданың» 26, «Сельская жизнь» солуннуң 11, «Советская Россияның» 46, «Советская культураның» 29, «Учительская газетаның» үүгле 4 хуузунуң хуусаазы узаттынган.

Республика солуннарының чылдың ийиги чартыында чагыдылгазы кончуг оожум темпиде. «Тувинская правданы» 762 кезекти чагыткан, чаа чагыттынган «Шын» 26, «Тываның аныяктары» үүгле 4 кезек. Хөйнитичи чагыдыкчылар: музыка школазында эш Вишневская, Культура министерствозунда эш Мулюкина. ВЛКСМ обкомунда эш Кобылин, профэвидел обкомунда эш Сазар-оол, республиканың шериг комиссариадында эш Курганская, ыяш ажыл-агый эргелелинде эш Лебедева болгаш оон-даа өскелер чылдың ийиги чартыында солуннар, журналдар чагыдылгазын чорударынга багай эвес түңнелди көргүскен.

Эзт комбинадында хөй-ниитичи эш Зырянов бодунуң коллективинге үш чыл улаштыр чагыдылгаларны чедиишкинниг чоруткан. Парлалга чагыдылгазын ол кызымаа-биле чорудуп турган, коллективтин хүндүткелин чаалап алган. Бус-биле ажылдаар электростанцияның, ыяш ажыл-агый эргелелинің болгаш Культура министерствозунуң ажылчыннары, албан-хаакчылары солуннарны, журналдарны үргүлчү номчуп, парлалганы амыдыралчы ёзу-биле көрүп турар.

Үшкү школада парлалга тарадыкчызы эш Квитных 200 ажыг солуннарның, журналдарның чагыдылгаларын чылдың ийиги чартыында узаткан. Черби суурнуң чурттакчыларының чагыдылгалары чоокка чедирле эвээш болуп турду, а харылзаа салбырының начальниги эш Зимина хемчеглерни алган сөөлүнде, «Совет Россия». «Тувинская правда», «Шын» солуннарның чагыкчыларының саны мурнукузундан ийи катап көвүдээн. Харылзааның Элегес-Аксы салбыры (начальниги эш Тамчишина) 400 ажыг солуннарны, журналдарны чагыткан болгаш ийиги чартык чылче хуусаазын узаттырган.

Кызылдың № 2 АТК-зының партия организациязы (секретары эш Высоченский), чүүк автостанциязында партия эге организациязы (секретары эш Плутаев), ном үндүрер чернин партия организациязы (секретары эш Цевелева), Чырыдыышкын министерствозунда партия эге организациязы (секретары эш Норбу) болгаш оон-даа өскелер чагылгаларның хуусаазын узадыр талазы-биле кандыг-даа ажыл чорутпаан, чаа чагыттырган солун, журнал июнь 1-ге чедир чангыс-даа чок.

Б. ЛАНТУХОВ,
Союзпечатьтың бүдүрүлге участогунуң начальниги.

ДӘӘШТИГ ЧЕПСЕК

«5-ки пленумнуң шиитпирин боттандырып турары» деп улуг эгелиг көскy агитацияның бир хевири болур көргүзүг плакатты бистиң партком үндүрүп турар. Ында колхозтар болгаш совхозтар СЭКП обкомунуң 5-ки пленумнуң шиитпирин канчаар күүседип турарын аңаа чуруп бижип көргүзүп турар бис. Ужугуп чоруур ракета чурааш, оон адаанга пленумнуң шиитпирин эн эки күүседип турар ажыл-агый черинің адын бижип, оларның кылган ажылдарын бижиир. Оон дараазында ийиги черни эөлеп турар ажыл-агый черни самолёттуг кылдыр, үшкү черни эөлеп турар ажыл-агый чиик машинада чоруп олурар кылдыр, дараазында черлерде турып турарларны поезде, шанактыг аттыг, шары мунуп алган, чадаг кылаштап олурар кылдыр, пленумнуң шиитпирин күүседир талазы-биле эң-не багай көргүзүүлүг ажыл-агый черин язытымелегейде чоруп олурар кылдыр көргүзүп турар бис.

Пленумнуң шиитпирин күүседир талазы-биле Ленин аттыг колхоз эң эки түңнелдиг болуп, ракеталыг ужудуп чоруур, оон адаанда «Искра» колхоз самолёттуг ужудуп олурар, «Чыраа-Бажы» совхоз чиик машиналыг, эң адаанда «Тыва» совхоз чадаг кылаштап олурар кылдыр, адактың адаа Партияның XXII съездизи аттыг колхоз языты-мегелейде чоруп олурар кылдыр чуруп көргүскен.

Көскy агитацияның бо хевири болур плакат малчыннарның амыдыраа-чурттаалгазын, культурлуг негелделерин экижидеринге чидиг дәәштиг чепсек болуп турар.

М. ДҮГҮРЖАП,
Парткомнуң идеология кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы.

КӨРҮЛДЕГЕ

Аырга-арыгны, хову шөлдерни чечек-чимис кайгамчыктыг чараш кылдыр каастапкан. Ол хүннериң бирээзинде Кызыл-Мажалык суурга районнуң колхозтарындан болгаш совхозтарындан машиналарын байырлал шинчилиг кылдыр каастапкан аныяктар бот-тывынгыр уран үүл көрүлдезиниң маргылдаазынга боттарының талантыларын чонга бараалгадыры-биле чыглып келген.

Районнуң Культура бажыңының сценазынга концерти баштай мөңгүн-тайгачылар эгелээн. Оон соонда дарый «Барлык», «Шекпээр», «Тээли» совхозтарының, «Кара-Хөл», «Большевик», «Мурнакчы» колхозтарның уран үүл көргүзүлдези улай-улай үүнүп турда, өткүт үннер чаңгыланып, көрүкчүлериң адыш часкаашкыны эалды долуп турган.

«Шекпээр» совхозтан келген коллективтиң «Хемчик» деп ниити ырызы, «Шыңгырааш» деп танцыны бөлүк уруглардан күүсеткени, Мөңгүн-Тайгадан келген эш Пар-оолдуң чадаганга ойнааны, Эрги-Барлыктан эш Доокайның бызаанчылааны, барлыкчыларның «Дайынчы күш—аныяктар» деп ниити ырызы, тээличиллериң «Бухенбальдың коңгазы» деп ниитиниң ыры, «Барлык» совхозтуң тракторизи Поляковтуң орус плясканы тепкени, Алдын-кыстың акроваттыг этюдту күүсеткени болгаш өске-даа хөй-хөй ырылар, танцылар көрүкчүлерни сонуургаткан.

Аныяктарның аразында «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны 70 харлыг эш Чанзан-оолдуң каргыраала а р ы н, «Барлык» совхозтуң дарганы 60 харлыг Чөлбеяктың бодунуң чогаатканы шүлүүн номчаанын көргүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Район төвүнге июнь 1—2-де болуп эрткен бо көрүлдеге «Шекпээр» совхозтуң уран-чүүл коллективи бирги черни эөлээш, өртектиг бараан-биле шаңнаткан. Ийиги черни «Барлык» совхозтуң, үшкүзүн «Большевик» колхозтуң уран үүл коллективтери алган. 34 дээре ыраажыларга, уран номчукчуларга, коллективтервиң дээре удуртукчуларынга район комиссиязы өртектиг шаңналдарны тывыскылаан.

«Шекпээр» совхозтуң уран үүл болгуму чартык ай иштинде Чыргакының, Актың, Алаштың малчыннарынга, Дөң-Терезин, Аянгаты, Тээли, Барлык суурларга болгаш хову турлагларынга 22 удаа концерттерни көргүскен. Ол совхозтуң партком секретары эш Манзырыкчы, ажылчын комитединиң даргазы эш Чүлдүм бот-тывынгыр уран үүлдү үүле организастаар эвес, харын боттары аңаа киржип, ону удуртуп турар. Ол ышкаш «Барлык» совхозта коллектив 16 үнүүшкүнү кылып, боттарының белеткээн концертин хөй чонга көргүскеннер. Организас талазы-биле «Большевик», «Кара-Хөл» колхозтар бо көрүлдеге эки киржип, аныяктарны массалыы-биле хаара туткан дээрзин демдеглезе чогуур.

Районнуң көрүлдезинге белеткел аныылдары болгаш көрүлденің бирги, ийиги этавы чоруп турарының үезинде чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, четпестериң турганын айтыр херек. «Тээли» совхозтуң парткому (секретары эш С. Иргит) көрүлдени ала чаягаарлаашкынче киргеш тустус салбырларга белеткел ажылдарын чорутпаан болгаш парткомнуң бюрозунга-даа, ажылчын комитединиң хуралынга-даа ук айтырыгны чаңгыс-даа чугаалашпаан. Бо чорук ажылды чүгле чаңгыс талалап көөрүп, СЭКП ТК-ның сөөлгү үеде үндүрүп турар доктаал шиитпирлериге барык-ла дүүштүр ажылдаваан турарын херечилеп турар. Белеткел чок болганындан Кызыл-Даг салбырының аныяктары бирги көрүлдеге шуут киришпээннер. Партком секретары эш Иргит салбырларның концерттериниң көрүлдези эртип турда, аңаа шуут олурушпаан. Ол ышкаш «Мурнакчы» колхозтуң удуртукчулары бо көрүлдени чедир үнелеваан. Колхозтуң аныяктарын транспортбиле хандырбаанындан олар район көрүлдезинге киржирде, чорумал машиналарга олуруп келгеннер.

Бо чугула ажылга белеткелдиң багай организастаттынганындан чамдык коллективтериң чогаатканаан танцыларының идейлиг утказы билдинмес, ырларының аялгаларын шын эвес үдээр үүлдер барын демдеглезе чогуур. Чижээлээргe, Кара-Хөлдеи келген коллектив «Тудугжулар» деп танцыны боттары чогаадып көргүскеннер. Ол танцыга шилип алган темазы эки. Ынчалза-даа танцының шимчээшкининде, оон кылдыныында тудугжу кижиниң кылыр ажылдарының эгезинден эгелээш төнчүзүнге чедир бирде баштайгы ажылды сөөлүнче, сөөлүнде кылыр ажылды ортузында суг киргилээн. Мындыг таварылгада ол коллективтиң удуртукчузу дуржулгалыг бызаңчылар-биле бижыг харылзашкан болза, олар эки сүмени бээр турган ийик.

Бо көрүлде

Испанияда фашистиг диктатура сөөнезин!

СОВЕТ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИ ИСПАНИЯНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ-БИЛЕ КАДЫ

Хан төгүүшкүүнүг фашистиг диктатурага удур демисежип турар Испанияның ажылчы чоннары-биле болгаш улузу-биле сагыш-сеткил каттыштырылгазын илередир дээн, профэвилелдерининг бүгү делегей федерациязының кыйгырыынга совет кижилер изии-биле каттышкан. Испан улуска хосталганы бээрин, испан патриоттарны полицияның истеп сүрер чоруун соксадырын негеп турар бистиң чүртүвүстүн ажылчы чоннарының күчүлүг үнү бүгү делегейге чангыланып турар.

Испанияның ажылчы чоннары боттарының эрге-ажыктары дээш демиселди кандыг байдалда чорудуп турарының дугайын чугаалап бээрин ВЦСПС-тиң секретары **К. А. Гусейновтан** СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Испанияның улузу бодунуң экономиктиг болгаш политиктиг негелделерин хандырары дээш, Франконуң диктатураазынга удур демиселди күштелдирип турар — деп, эш Гусейнов онзалап демдеглээн.— 1962 чылдың апрель-майда чүртүүн 25 можуларынга калбарып үнген болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, студентилерниң болгаш интеллигенцияның деткээни испан пролетариаттың ажыл соксадыышкынныг демисели делегейге улуг деткимчени алганы билдингир болгай. Франкизмниң экономиктиг политиказының кол күүлү ажыл төлевирин кызырары болуп турары-биле холбаштыр ажыл соксадыышкыннарының политиктиг угланыышкынныы тодаргай илереп турар. «Экономиктиг дурумчудуушкун» деп адаар үүл испан ажылчы чоннарны кадыг-дошкуну-биле дарлаарынга, оларның ядарал-түрегделинге, аштаңгы амыдыраашкынынга үндезилеттинип турар. Экономиктиг негелделерден аңгыда Испанияның ажылчы чоннары ажыл соксадыр эрге дээш, профэвилелдериниң хостут болуру дээш демисежип турган.

Испанияның ажылчын аңгызы франкочу ёзу-чурумнуң мурнунга бажын доңгайтпаан болгаш «аңгы демисели чиде бергениниң» дугайында фашистиг хоозун чулчуруушкунну бодунуң демисели-биле арылдыр шапканын ол демисел көргүскен.

Бодунуң түргүстунганының баштайгы хүнүнден эгелээш-ле, испан ажылчы чоннарныц талазынга туржуп келген профэвилелдериниң бүгү делегей федерациязы Испанияның демисежип турар ажылчын аңгызынга 1962 чылдың часкы күүлүг хөделиишкиннериниң үезинде байыр чедирип, аңаа боттуг дузаламчыны чедиреринче бүгү делегейниң ажылчы чоннарын болгаш оларның профэвилелдерин кыйырган. Профэвилелдеринде каттышкан миллионмиллион ажылчы чоннар, янзы-бүрү профэвилел төптериниң кежигүннери сагыш-сеткил каттыштырылгазының үре-түннелдиг хөделиишкиннерин чоруткан.

Испанияның улузу-биле сагыш-сеткил каттыштырылгазының неделадары-биле холбаштыр бодунуң медделинге ВЦСПС болза, эргежок чугула хосталгаларны тыпсыры дээш, чүртүүр эрге дээш, деспотизмге удур эрес-дидим демисежип турар испан акы-дунмаларны шиитпирлиг деткип турарын илереткен. Испанияда ужур-дүржок аажылаар чоруктарны соксадырын, ажыл соксадыышкынына киришкени болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазы дээш шиитпирген патриоттарны кара бажыңнардан хостап үндүрерин совет профэвилелдери негеп турар.

Күш-ажылдың делегей организациязының кол конфедерациязының ам Женевада болуп эртип турар 47-ги сессиязында совет төлөөлөр Испанияга профэвилелдериниң хосталгазын катап тургузар дугайында ПБФтиң саналын деткип турарының дугайын медеглээр деп, К. А. Гусейнов медеглээн. Франконуң хан төгүүшкүннүг ёзу-чурумун испан улустун туюлунга чедир ажып тиилээрининг хүнүн чоокшуладыр дээш, совет профэвилелдери бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле кады болдунар бүгү-ле үүлдерни кылыр.

„Борец“ заводка болган митинг

МОСКВА. (СЭТА). «Борец» заводтун ажылчыннары, инежнерлери болгаш албан-хаакчылары профэвилелдериниң бүгү делегей федерациязының кыйгырыын ёзугаар, франкизмге удур испан улустун демисели-биле сагыш-сеткил каттыштырылгазын илереткен.

— Испанияда террор болгаш ужур-дүржок аажылаашкыннар дугайында дүвүрээзининг медээ бүрүзүн бистер түректе саргыышкын-биле дыңнап тур бис — деп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы токарь И. Шубин митингиге медеглээн. — Бистер, совет ажылчыннар, хосталга болгаш демократтыг эргелер дээш испан патриоттарның демиселин чангыс эп-сеткил-биле деткип турар бис.

Испанияның күш-ажылчы чону көөр хөнүү чок ёзу-чурумун ап октаар болгаш чүртүүн кырынга хосталганын тугун көдүрүп үндүрер дээрзинге совет кижилер бүүрепп турар деп, инженер А. Беленький, халашкан генерал П. Залесский болгаш өскелер-даа чугаалаан.

Испанияның ажылчын аңгызының болгаш бүгү-ле депшилгелиг күштериниң демисели-биле акы-дунма сагыш-сеткил каттыштырылгазы митингиниң киржикчилериниң хүлээп алган резолюциязында илереттинген, испан патриоттарга удур фашистиг террорну болгаш ужур-дүржок аажылаар чоруктарны соксадырын совет ажылчыннар болгаш инженерлер шиитпирлии-биле негеп турарлар.

Ол—Красноярскининң чурттакчызы чораан

«Чех чогаалчы Ярослав Гашектиң Красноярск хоорайның ажылчы чонунуң мурнунга алдар-хавыязын барымдаалааш, 1920 чылда оон чурттап турганы Париж коммуназы кудумчунуң № 14 бажыңга турасиаалдыг самбыраны тургузар».

Республиканың киноэкраннарынга чех чогаалчы Ярослав Гашектиң дугайында «Улуг орук» деп кинофильм удавас үнүп эгелээр. Ук фильмде чогаалчының Совет Россияга чорааның болгаш коммунист болганының дугайын чугаалап турар. Ярослав Гашектиң Красноярск хоорайга чурттап турган үезинде амыдырал, ажыл-чорудулгазының дугайында журналист В. Пылаевтиң үүлүн моон адаанда парладывыс.

«1920 чылдың февральдан июньга чедир чех чогаалчы Ярослав Романович Гашек маңаа чурттап турган» деп бижикти бөдүүн ыяш бажында бижип каан. Турасиаалдыг самбыралар — мөңгези-биле киир бижилге. Ярослав Гашек красноярчыларга чүгле өлүм чок чогаалдары-биле чоок. эвес. Ол—Красноярскининг хамаатызы чораан болгаш Сибирь хоорайынга бодунуң улуг чүрээнин кезиин артырган.

Гашектиң кадайы Александра Гавриловна Львова бодунуң сактыышкыннарынга мынчаар чугаалаан: Ярослав Гашек бажын соңгазындан дош бадыышкынын сонуургап көөр турган. Күүлүг Енисейниң ак шывы коргунчуг даан-биле шимчеп бадар. Улуг-улуг доштар бөт-боттарынга үскүлешпишаан, ченнер бооп бусту бөөр. А хемден ыңай көөрге ак Саяннар-биле хаажылганган өөн эрик...

Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Гашектиң чурттап турган бажыңындан ырак эвес Енисей кыдыынга Антон Павлович Чехов база-ла хемни магадап көрүп турганын Гашек билир турган бе дээрзин чугаалаары берге. Антон Павлович мынчаар бижээн: «Долу, угаангыр болгаш дидим амыырал бо эриктерни чырыыштар үе келир дээрзин маңаа турган бодап турдум». Ындыг үенин келиринге Чехов бүзүреп турган. А Гашек Красноярскиге чырык хүн херек кырында келгенин көрүп бүзүрээн.

Гашек ынчаарда Россияга бооп турган кайгамчыктыг болуушкунарның киржикчизи. Ол, Красноярскиге келге-ле Кызыл Армияның аңаа дайынчызындан эгелээш, Колчакты чылча шапкан бешки армия штавының интернационалчы кезээнин начальнигинге чедир орукту эрткен. Бодунуң эрес-дидимин чаңгыс эвес удаа көргүскен.

Красноярскиге турганы — Гашектиң намдарында чаа арын. Колчактардан чаа-ла хосталган бо хоорай хоозурантай байдалга турган: харга бастырган доң паровозтар, үвүр-савыр бок оваалары, өлген аът сектери. Ол ышкаш янзы-бүрү аарыглар, аш-чут калбарган. Хосталган хоорайның кижилеринге, чүнүң-даа мурнунда, совет эрге-чагырга дугайында шын үүл херек турган.

Бешки армияның политкилдизи эн эки пропагандистерин бүдүрүлгелер, шериг кезектеринче чоруткан. Ярослав Гашек чон ортузунга хөй удаа чүве чугаалап турган. 1920 чылдың «Красноярский рабочий» солунундан Гашектиң митингиге чугааларының дугайында чарлалдарны бо-ла көрүп болур.

Париж коммуназының хүнүн таварыштыр үшкү интернационал аттыг клубка Францияга пролетариат диктатураазының баштайгы дуржулгаларындан кандыг түннел үндүрериниң дугайын Красноярск аныктарынга Гашек чугаалап берген. Ол ышкаш Советтернин ужур-дүзазын тайылбырлап, олче чоннуң хөрээнге бердингеннерни идип үндүрерин кыйгырып чораан. Ярослав Гашек мынча деп чугаалаан: «Советтер» деп өөс бүгү делегейнин апарган. Пролетарийлери ону билбес ындыг чурт чок. Ынчангаш ол өөс делегей пролетариадының улуг күзели, орук айтыр сылдызы бооп, буржуазнага коргунчуг чаңнык апарган».

Балыгланган болгаш аарыг кызыл шеригжиге турасиаалаан хүн таварыштыр Красноярск театрынга шии көргүзүп турган. Көргүзүг эгелээр мурнуу чарында Гашек иштики болгаш даштыкы контрреволюцияга удур Совет Россияның байдалын чугаалаап, аарыг болгаш балыгланган кызыл шериглерге дуза көргүзеринче чыылганнарны чалаан. Митингиге, хуралдарга үүве чугаалаары, шиилер дээш хүннер Гашекке ынчаар-ла эртип турган.

Ярослав Гашек кол-ла ажылды даштыкыдан келген кижилерниң ортузунга чорудуп турган. Красноярскиге янзы-бүрү нацияларның кижилери чыылгылаан. Оларның чамдыктары империалистиг дайын үезинде туттургаш келген, өскелери шөлүттүрген, үшкүлери — барыын областардан дезип келген, дөрткүлери — ажыл дилеп келгеннер. Россияга болган революцияны олар херек кырында көргеннер. Ынчалаадаа долгандыр бооп турар болуушкуннарны сайгарып билбестер. Ынчангаш интернационалдыг секция даштыкыдан келгеннерниң ортузунга политиктиг ажылдың төвү апарган.

Гашектиң дузазы-биле Красноярскининг губерния бюрозунуң чанынга интернационалдыг секцияның түр комитеди тургустунган. Аңаа дараазында секциялар кирген: венгр, немец, латыш, көрей, мусульман. Красноярскининг даштыкыдан келген пролетарийлериниң ортузунга бо секция ажылды калбарткан.

Ярослав Гашектиң дорт киржилгези-биле үшкү интернационал аттыг интернационалчы бригада тургустунган. Ол бригада хамааты дайынның фронтуларынга маадырлыг демисежип турган болгай.

Болунуң тускай эртеминиң дугайында ынчаардагы бир-ле анкетага чех чогаалчы болун «Партия ажылдакчызы мен» дээн. Ол ажылды кааз эрттиргенил деп айтырыгга Красноярск хоорайны адаан. Чогаалчыны билир кижилериниң болгаш солуннарның дыңнадып турары-биле база арткан документилерден алырга Ярослав Гашек кончуг идепкейлиг, принципиалдыг, «райком ажылдакчызы» болуп турар. Ынчаардагы Красноярскиге турган партияның үшкү райкомунуң даргазынга коммунистер ону депшиткен.

Гашек коммунистиг воскресниктер бюрозунуң даргазы болгаш боду аңаа идепкейлиг киржип келген. Красноярскининг паровоз-вагон септелге заводунга болган воскресниктиң киржикчилериниң аразында чогаалчының ады бар.

Бо болза «Эрес солдат Швейктиң» авторунуң Красноярскиге чурттап турган үезинде ажыл-херектериниң чүгле кезии болур. Красноярчылар Гашекти утпаан болгаш аңаа ынактар. Оон номнарын номчуп турар. Хоорайның чурт-шинчилел музейинде аңаа турасиаалаан бөлүк делгиир бар.

Ярослав Гашектиң чурттап турган кудумчузу Париж коммуназы аттыг, а оон бажының чүк-чүгүнден хөй каът бажыннар бүргей берген. Ам соңга өттүр Енисей-даа көзүлбес. Красноярск Сибирьниң индустриалдыг, культурлуг-төвү апарган. А. П. Чехов болгаш Ярослав Гашектиң көргени бо эриктерде улуг-улуг өскерилгелер болгулаан.

...Аңгы-аңгы чурттарның улустарының интернационалчы найыралы чүгле демниг демиселге төккен хан-биле быжыккан эвес, харын дузалажылганың чанчылдары бөгүн биске база эн үнелиг. Ынчангаш төөгүнүн арыннарын база катап ашпышаан, Ярослав Гашектиң намдарында Красноярскиге чурттап турган үезин база катап сактыр бис.

Сагыш-сеткил каттыштырылгазы

ГАВАНА. Революстуг Кубаның ажылчы чоннар каттыжыышкынының организастааны, «испан улус-биле сагыш-сеткил каттыштырылгазының неделязы» ында эгелээн.

Неделяның сорулгаазы болза франкизге удур испан улустун демиселин деткиринин кампаниязын күштелдирери болур деп, Пренса Латина агентилел айтып турар.

Франкочу ёзу-чурумнун ужур-дүржок аажылаашкыннарын шиитпирлии-биле буруу шаап турар болгаш политика талазы-биле хоруудаткан испаннарны хостаарын негеп турар телеграмманы революстуг Кубаның ажылчы чоннар каттыжыышкыны кижининг эргелериниң дугайында айтырыгның талазы-биле КНО-нуң комиссиязынче болгаш күш-ажылдың делегей организациязынче чоруткан.

Национал төвүлел хурал

ГАВАНА. (СЭТА). Гаванага көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының национал төвүлел хуралы болуп эрткен.

Түүнел хуралга аграр реформаның национал институтунуң президентизи Рафаэль Родригес түве чугаалаан. Бо чылын көдээ ажыл-агыйның чамдык адырлары эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге бүдүрүлгени өстүрер талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган деп, ол демдеглээн. Ынчалза-даа көдээ ажыл-агыйда улуг четпестер бар. Ындыг четпестер чигир бүдүрүлгезинде бар болуп турар. Бо чылын 3 миллион 800 мың тонна чигирни ажаап алган. Рафаэль Родригес келир чылын 5 миллион үш чүс мың тоннадан 5 миллион беш чүс мың тонна чедир чигирни алыр талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглериниң дугайын база чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң дузазы-биле боттандырып турар чигир тростнигин ажаап алырын механизастаашкын талазы-биле ажылдарның чугулазын демдеглээн.

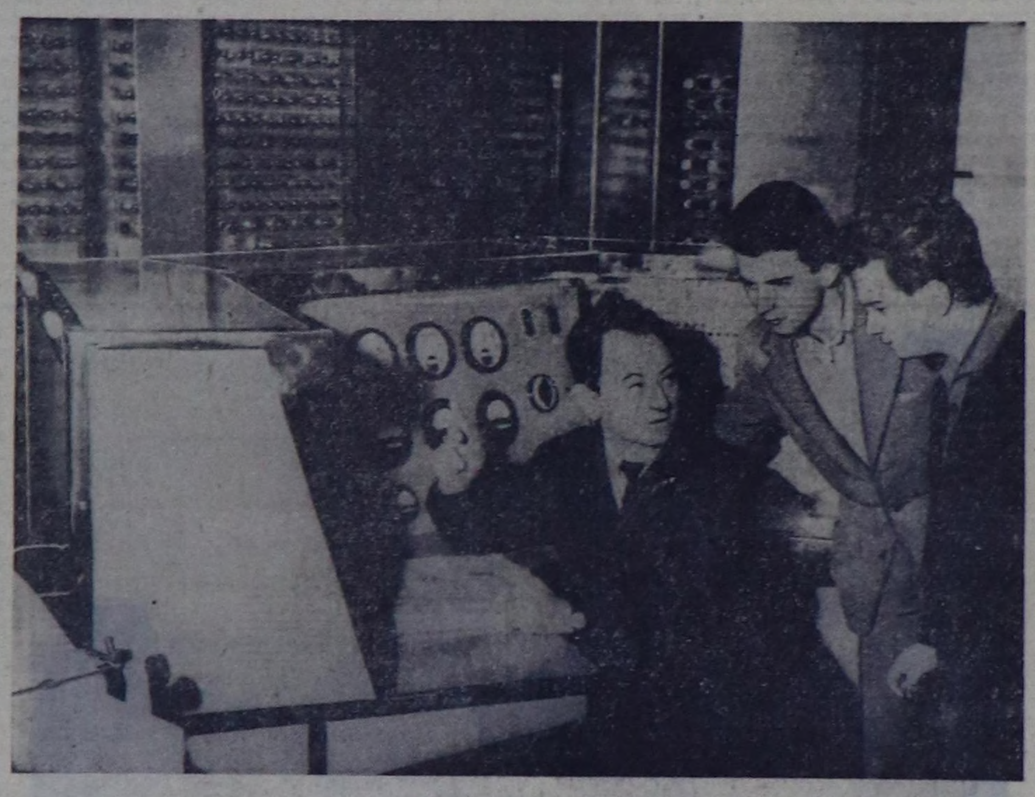

РУМЫН УЛУС РЕСПУБЛИКА. Тимишоарның политехниктиг институдунуң тускай эртемниглери электроннуг саналга машиназын чогаадып кылганнар, ол машина бир минутада дээди математиканың 3000 бодалгаларын бодап шыдаар болгаш англи дылдан румын дылче очулганы кылып шыдаар. Бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилел институттарының болгаш дээди өөредилге черлериниң дилээн ёзугаар бо машина-биле хөй санныг дыка нарын операцияларны кылган.

ЧУРУКТА: инженер Вилиам Ловенфелд институт студентилеринге электроннуг машинаның тургузуун чугаалап берип тур.

Фото Аджерпресс — СЭТА

Бундесвер Африкаже холгаарлап кирипкен

Бундесверниң генералдары африкан дипче чорупкан. Ол амдызында «кошкак хөгжүлделиг чурттарга шериг дузаламчызының» дугайында дугуржулгалар хевирлиг болуп турар. Ол «дуюкаа кылып турар операцияның» характериниң дугайын Нигерияның шериг-агаар күштерин белеткээр дугайында дугуржулга херечилеп турар. Боннуң албан төлөөлекчилериниң чугаалап турары-биле алырга, ол операцияның «кезектерин» НАТО талазы-биле эвилелчилери безин билбес болуп турар. Бонн Нигерияже 50 шериг төвүлекчилерин чорудар, оларның ону ам Лагоста туруп турар. «Эргежок чугула шериг дериишкиннерин» чорудуп бээрин баш удур көрүп турар. ГФР-ниң камгалал министерствозунуң төлөөлекчизиниң сөзү-биле алырга, ындыг дугуржулгаларны өске-даа африкан күрүнелер-биле база-ла чарган болуп турар.

Бундесверниң африкан күрүнелерже чоруурунуң шүүделин кым төлөөрил дээрзиниң дугайында айтырыг Германияның Федеративтиг Республиказының хөй-ниитизиниң мурнунга чайгаар-ла тургустунуп келген.

Оон-биле холбаштыр, ГСДП-тен бундестагка депутат Г. Кальбитцер экономиктиг кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле министр Шеельге ажык чагаа чоруткан. «Кошкак хөгжүлделиг күрүнелерге дузаламчының бүгү-ле хевирлери дээш» харыысалганы ол министерство хүлээр апаар дээрзин сагындырышаан, Кальбитцер мындыг айтырыгны салган: шериг «дузаламчызынга» үндүрер хөрөңгилерни бюджеттиң кандыг түүлүнден алырыл, база 1963 чылдың бюджединиң талазы-биле ол «дузаламчыга» хереглээр кылдыр көрдүнген хөрөңгилерни чазак түте чажырып турганыл?

«Дузаламчы» көргүзер деп сылдаглап алгаш, шериг хемчээн ажыыбиле ап чоруткан дээрзин Шеельдиң парлап үндүрген харыызы, а ол ышкаш ГФР-ниң чазааның албан төлөөлекчизи фон Хазениң медеглели тодаргай көргүзүп турар.

Мээн министерством «Нигерияны шериг талазы-биле деткип турарынга бичии-даа хамаан чок» деп, Шеель шуут медеглээн. «Федералдыг чазактың чамдык кежигүннери ол шериг айтырыынга хамаан чок» деп, фон Хазе демдеглээш, бундестагтың камгалал айтырыгларының талазы-биле комиссиязының бөлүк кежигүннеринге «ол дугайын дыңнаткан» турган деп, ол душта дыңнаткан. «Шериг дузаламчызын моон соңгаар-даа уламчылаан турар ужурлуг» деп ГФР-ниң чазааның албан төлөөлекчизи онзалап демдеглээн.

Ынчалза-даа африкан диптиц чурттарынче шериг чорударын идепкейжидер деп, Боннуң бодап турарының дугайын фон Хазениң чижек кылдыр киирген мындыг санмедээлери херечилеп турар: бир өөс 1962 чылда «кошкак хөгжүлделиг чурттарга шериг дузаламчызы көргүзеринге» барыын-герман камгалал министерствозунуң бюджединден 50 миллион марканы чарыгдаан турган болза, 1963 чылда ол саннар 109 миллион марка чедир өскен.

Барыын-герман фирмаларның, бүдүрүлгелериниң, банкыларның төлөөлекчилериниң соон дарый. Африкаже ГФР-ниң шериг министерствозунуң төлөөлекчилерин—бундесверниң офицерлерин болгаш солдаттарын чорудуп турар-дыр.

СЭТА-ның тайылбырлакчызы
А. ТЮПАЕВ.

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранда байдал дүшкүүрлүг болуп артпышаан. Хүрээ-шажын кижилериниң улуг-улуг помещиктер-биле каттыжып алгаш, чазакка удурланыышкыны чүртүүн дыка хөй районнарынга: Мешхедке, Ширазка, Тегеранга, Тебризке, Лхумга болгаш өске-даа черлерге болгулаан. Тегеранга болгаш Ширазка дайын байдалы хевээр арткан. Даглыг районнарда Фарса дээр аймактарның болгаш чазак шериглериниң аразында боолажыышкыннар болган деп дыңнадып турар. Фарса аймактарның баштынчылары чер реформазынга болгаш ол аймактың боо-чепсээн хавырар дугайында чазактың шиитпиринге удурланып турар. Мусульман хүрээ-шажынның оң талакы кезээ шахтың аграр реформазынга удурланырынче чонну кыйгырып турар болгаш хереэженнерге ер улус-биле деп эргени бээрин негеп турар. Чонну кыйгырып, негелде кылып турар кижилер шахтың чорудуп турар ол ажылдарын исламга болгаш коранга удур болуп турар деп санап турарлар.

* * *

ТЕГЕРАН. СЭТА-ның корреспондентилери В. Высоцкий биле Г. Байковтуң дамчыдып турары болза: Июньнуң 10-да Иранның найысылалынга шөлээн болган. Хоорай транспортту чогумчалыг чоруп, албан черлери ажылдап турган, магазиннер ажыттынган. Чоокта чаа болган хөлзээннер үезинде хоорай ажыл-агыйынга таварыштырган когаралды ам-даа бүрүн тодаратпаан. Ынчалзажок ол когарал улуг болуп турар. Тегеранда үрелген оруктарны катап тургузарынга болгаш септээринге безин 200 миллион түннүг риал негеттинип турар деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга Тегеран хоорайның даргазы Нафиси медеглээн.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттарлыг, дээр динмирээри магат чок, соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хат хүнүн ийиги чартыында дынзыр хүй болур. Агаарның температураазы: республикага 25—30, Кызылга 27—29 градус чылыг болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Колхозтарның, совхозтарның, албан черлериниң, садыг организацияларының кичээнгейинге

Кызылдың садыг баазазы дараазында херекселдерни хостуг садарын дыңнадып тур.

1. Автодеңзилер (10 тоннаның)	өртээ	294 руб.
2. Электрошимчедикчилер «А-81-2» 55 кв.	—»—	205 руб.
3. Электрошимчедикчилер «А-082» 440 кв.	—»—	283 руб.
4. Картофель довурааның аштакчызы	—»—	733 руб.
5. Пневматиктиг спрейдер	—»—	20 руб.
6. Генератор «СТГ-25» 625 кв.	—»—	50 руб.
7. Огурец чуур машина	—»—	515 руб.
8. Дежеопрокидыватель	—»—	1117 руб.
9. Чемнин ийи дугаарын чылдырынга ажыглаар тускай херексел	—»—	238 руб.
10. Дизель-генератор	—»—	1974 руб.
11. Өрүмнелчек редуктор «И-180»	—»—	186 руб.
12. Газ-суг садар автомат «АТ-114»	—»—	971 руб.
13. Үнүш үзү садарынга хереглээр автомат	—»—	653 руб.
14. Столоваяга хереглээр «ИС-2»-деп прилавок	—»—	157 руб.
15. Садыг соодукчузу «ИС-3»	—»—	87 руб.
16. Садыг соодукчузу «ИС-10»	—»—	258 руб.
17. Лебедка. Модель «П-4»	—»—	399 руб.
18. Хол Лебедказы	—»—	74 руб.
19. 1—5 мм хемчээлдиг сывырындак чинге демир	—»—	0·48 көп.
20. «Кызыл факел» деп, өрт өжүрер насос	—»—	203 руб.
21. Бажың крышалаарынга хереглээр станок	—»—	229 руб.
22. Вентилятор «Р-12-2»	—»—	6 руб.
23. Будук хоюдукчузу	—»—	84 руб.
24. Керосин садарынга хереглээр хемчээкчи	—»—	72 руб.
25. Тускай шишкиш	—»—	113 руб.
26. Хана хоюглап каастаар машина	—»—	142 руб.
27. Паркет машиназы	—»—	270 руб.
28. Пиво садарынга хереглээр компрессор	—»—	83 руб.
29. Ыяш метрлер	—»—	1·64 көп.

Кинотеатрларга

БӨГҮН.

«НАЙЫРАЛ»: «Найыралдың ареназы» 10. «Дириг маадырлар» 12, «Коргуш, чеме чокка» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол чарыында» 11.15, 1.15, 3.15, «Арыг-чаагай сеткилдиг» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кудумчуда хенертен болган хөлзээшкиннер» 2.30, «Арга чадаарда-ла чолаачы болган» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Штепсель Тарапуньканы кадайландырып тур» 1.15, 9.15, «Өске уруглар» 7.15, «Кыс чораан чылдары» 3.15, 5.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Дөрттүң чүрээ» 5, 7, 9 шактарда.

Пассажирлерниң кичээнгейинге

Кызылдың пассажир АТК-зы Абакан-биле Москва аразынга чоруур № 20 дүрген поездиниң билеттерин садып эгелээн. Ынчангаш Кызылдан Москва чедер дээн хамаатылар ук поездиниң билединн Кызылдың автовокзалындан садып алыр. Совет Эвилелиниң оон өске черлеринче чоруурун күзээн пассажирлер автовокзалдың кассазынга броньну (быжыглаг арттырарының чагыы) чагыдып алыр болгаш ол бронь ёзугаар поезд биледин Абаканның вокзалындан садып алыр.

Дүрген чоруур № 20 поезд понедельник, среда, пятница хүннерде Абакан станциязындан үнүп турар. Поезд чоруурунга чедир он хонук бурунгаар билеттерни садып эгелээр болгаш оон станциядан үнеринге чедир бир хонук арткан турда билетти садарын соксадыр. Ол ышкаш бронь бээри поезд чоругуже ийи хонук бурунгаар соксаар.

Бистиң республиканың ном магазиннеринде болгаш көдээ магазиннерде «Ырлажыылы» деп аттыг, тыва дыл кырында ырлар чыындызын садып турар. Ол номну республиканың ном үндүрер чери 1959 чылда үндүрген. Өртээ 0-80 көпеек.

«Ырлажыылы» деп ырлар чыындызында тыва композиторларның ырлары, улустуң шаандагы болгаш амгы ырлары бар. Ол ышкаш совет композиторларның билдингир ырларының тыва дылда очулгазы кирген.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының болгаш харыысалгалыг лежурныйның 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр, транспорт база киллистериниң 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01226. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы